

บทที่ 4

ชีวิตและการทำงานภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิ

จาก "ซุ่นจือ เค็งหุน" เป็น "วิจิตรคุณาวุฒิ"

วิจิตร คุณาวุฒิ เกิดเมื่อวันอังคารที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2456 ที่ต.บางคล้า อ.บางคล้า จ. ฉะเชิงเทรา เป็นบุตรคนที่สองของนายสุจินต์ (นามสกุลเดิม เค็งหุน) คุณาวุฒิ (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) กับนางหลด คุณาวุฒิ อาชีพทำสวน มีพี่น้องห้าคนคือ นายประพาส,นางส้มเช้า เขียรประมุข,คุณหญิงสายหยุด จามิกรณ์ และนายสายัณห์ และมีพี่น้องต่างมารดาอีกสามคนคือ นางวนิดา จามิกรณ์, นายปรีชา และนายมีชัย

วิจิตร คุณาวุฒิ เริ่มต้นการศึกษาที่โรงเรียนนวมวิทย์ศึกษา ต.บ้านหมุ่ คลองจันทรา (ปัจจุบันเลิกกิจการแล้ว) ภายหลังย้ายมาเรียนที่โรงเรียนวัดแจ้ง (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนสังกัดเทศบาลอำเภอบางคล้า) เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งที่โรงเรียนดัดดรุณี อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ที่โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา

เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บิดาพาเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนวชิราวุธ เมื่อปี พ.ศ.2482 (ขณะนั้นยังใช้ชื่อ-นามสกุลเดิมคือ นายซุ่นจือ เค็งหุน) เป็นลูกคนจีนคนแรกในโรงเรียน ตอนแรกเรียนไม่ทันเพื่อนแต่ได้อาจารย์ท่านหนึ่ง คือ พระประภัตสุนทรสารภควิชาพิเศษหลังเลิกเรียน จนเรียนทัน อย่างไรก็ตามแม้กระทั่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้ วิจิตร คุณาวุฒิก็ยังคงแอบไปหาประสบการณ์ชีวิตภายนอกโรงเรียนอีกด้วย

"...แต่ผมส่งเขามาอยู่โรงเรียนประจำที่วชิราวุธ ปิดเทอมก็จะกลับบ้าน อาจารย์จะมาส่งที่หัวลำโพง แกจะลงที่มักกะสัน ไปเที่ยวไหนของแก เขาก็จะมาตาม ฉันไปส่งมันแล้วที่หัวลำโพง ไปไม่ใช่ไปเที่ยว ไปช่วยเขาขายก๋วยเตี๋ยวบ้าง ทั้งที่บ้านมีฐานะชั้นคหบดี เอาสนุก..." (มีชัย คุณาวุฒิ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2546)

การเรียนหนังสือที่วชิราวุธนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วยเหลือหลอมให้วิจิตรคุณาวุฒิได้เรียนรู้ในหลายๆ เรื่อง รวมถึงภาพลักษณ์บางประการซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของนักเรียนจาก "วชิราวุธ" ด้วย

"วชิราวุธนี้ต้องเล่นกีฬาทุกคน ทุกคนต้องเป็นนักกีฬา..วชิราวุธนี้เลี้ยงเด็กให้เก่งกีฬา ให้การศึกษาที่เป็นผู้ดีนะ เลี้ยงลูกเป็นผู้ดี ถึงเวลาก็มีคนเสิร์ฟ...ไม่ต้องทำอะไรทั้งสิ้น...เขาเลี้ยงดี สมัยก่อนนะฮะ เขาเลี้ยงดีมาก" (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

แต่เมื่อขึ้นชั้นมัธยมปีที่ 5 และ 6 ได้เกิดจุดผกผัน ที่ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิลบไปมุ่งมันต่อการอ่านหนังสืออื่นๆ และเขียนหนังสือ จนสนใจตำราเรียนน้อยลง จึงจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้วยคะแนนที่ไม่ดีนัก และสาเหตุที่ทำให้เป็นเช่นนั้นก็คือ การได้อ่าน “ละครแห่งชีวิต” ของ หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รัชพัฒน์ ซึ่งได้สร้างความประทับใจให้กับวิจิตร คุณาวุฒิเป็นอย่างมาก

“ละครแห่งชีวิตเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่ผมอ่าน มันเหมือนกับไม่ใช่นวนิยาย เหมือนชีวิตจริงมากกว่า ชีวิตของลูกที่ห่างพ่อแม่ไปเรียนเมืองนอก ไปเป็นนักหนังสือพิมพ์ฝรั่ง...”²⁹

ระหว่างนี้วิจิตร คุณาวุฒิได้เขียนเรื่อง “เรื่องของครอบครัว” ไปลงพิมพ์หนังสือประมวลสาส์น ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2482 ซึ่งถือว่าเป็นแรงผลักดันสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เบี่ยงเบนจากการเป็นทนายความหรือนักปกครองอย่างที่บิดาต้องการ ไปสู่การเป็นนักประพันธ์

เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีพ.ศ. 2483 บิดาพาไปเปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็น “วิจิตร คุณาวุฒิ” และไปสอบเข้าเรียนเตรียมธรรมศาสตร์ แต่ไม่ได้ จึงไปพักที่หอพักชาวบักซีได้ กวดวิชาพิเศษ และทำงานหนังสือพิมพ์ที่สำนักพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อ “ชีวิตไทย” ได้รับเงินเดือนๆ ละ 20 บาท

หลังจากนั้นวิจิตร คุณาวุฒิ ขอให้บิดาส่งไปเรียนวิชาการหนังสือพิมพ์ ณ ประเทศฟิลิปปินส์ แต่ได้รับการปฏิเสธ บิดากลับจ้างให้เรียนเตรียมธรรมศาสตร์เดือนละ 50 บาท วิจิตร คุณาวุฒิจึงต้องสอบเข้าเรียนเตรียมธรรมศาสตร์อีกครั้ง และสอบได้เป็นนักเรียนเตรียมมธก. รุ่นที่ 4 กลางวันเรียนหนังสือ กลางคืนทำงานหนังสือพิมพ์ถึงสามทุ่ม ต่อมาหนังสือพิมพ์ “ชีวิตไทย” ขายกิจการให้กรมประชาสัมพันธ์ จากนั้นประมาณ 3 เดือน ญี่ปุ่นยกพลขึ้นประเทศไทย บรรณาธิการในขณะนั้นคือ นายประมุท จันทรเรือง ถูกกล่าวหาว่ามีพฤติกรรมต่อต้านญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์จึงถูกยึดไปด้วย โดยในระหว่างช่วงเวลาเหล่านี้ วิจิตร คุณาวุฒิได้เขียนเรื่องสั้นประมาณ 10 เรื่อง ส่งไปพิมพ์เผยแพร่ยังหนังสือพิมพ์ทั้งชีวิตไทย ประมวลสาส์น และประมวลวรรณ

ต่อมาวิจิตร คุณาวุฒิ ได้เดินทางกลับสู่บางลำภูเมื่อปลายปี พ.ศ. 2484 จนปี พ.ศ. 2485 ปรีक्षाกับบิดาว่า อายุครบ 20 ปีแล้วสมควรบวชเรียน จึงได้บวชที่วัดแจ้งจนครบ 1 พรรษา แต่ไม่ได้ศึกษาหลักธรรมมากนัก ทั้งนี้เพราะยังทุ่มเทให้กับการเขียนหนังสือไปลงหนังสือพิมพ์ใน

²⁹ ไม่ปรากฏ, หนังสือและวีดีโอฉบับพิเศษ, หน้า 20.

กรุงเทพมหานคร ทั้งประมวลศาสน์และประมวลวรรณ โดยไม่ได้รับค่าเรื่อง (และมาทราบภายหลังว่า เนื่องจากมีคนในโรงพิมพ์แอบเบิกไปใช้กัน)

เนื่องจากวิจิตร คุณาวุฒิ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งถือว่ามีความรู้สูงมากในสมัยนั้น ทางเทศบาลจึงขอให้สอนหนังสือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนวัดแจ้ง เมื่อจบแล้วก็สอนหนังสือด้วย สอนทุกวิชา เมื่อลาสิกขาบท เทศบาลบางค้ำลัยสมัยนายปรีดา เจียมเจริญ เป็นนายกเทศมนตรี ให้ไปทำงานเทศบาลแผนกการศึกษาอยู่ระยะหนึ่งก็มีเรื่องกับเด็กในบ้าน ถูกบิดาลงโทษอย่างรุนแรง ด้วยความน้อยใจจึงเก็บเสื้อผ้ากลับมาอยู่กรุงเทพฯ กับเพื่อน ต่อมาญาติได้ชวนไปทำงานที่ตลาดท่าเรือ อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี ซึ่งการสร้างทางรถไฟสายมรณะนั้นได้สร้างถึงมะละแหม่งแล้ว ภายหลังน้องสามเฒ่าของญาติที่ไปทำงานด้วยชวนไปค้าขายที่ไทรโยค โดยไปทางรถไฟ มีกำไรจากการค้าขายประมาณ 3-4 เท่า แต่ต้องเผชิญกับการแก้ปัญหา และชีวิตที่ค่อนข้างลำบากถือเป็นช่วงเรียนรู้ชีวิตที่สำคัญที่สุดช่วงหนึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 6 เดือนที่ทำการค้าขาย

ต่อมาวิจิตร คุณาวุฒิป่วยเป็นไข้มาเลเรียจึงเดินทางกลับมาที่ท่าเรือ ประจวบกับบิดาส่งคนมาตามให้กลับไปอยู่บางค้ำลัยเพื่อดูแลกิจการเหมืองทองแดง ที่บิดากำลังบุกเบิกอยู่ ณ อำเภอพนมสารคาม แต่ทำงานเหมืองได้ไม่กี่เดือน เหมืองก็เลิกกิจการ จึงกลับมาอยู่ที่ อ.บางค้ำลัย

วิจิตร คุณาวุฒิได้แต่งงานกับทองปอนด์ นามสกุลเดิม โกมลพิศ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2488 มีบุตรธิดารวม 2 คน

จากนั้นวิจิตร คุณาวุฒิได้เดินทางกลับไปอยู่กรุงเทพฯ ระหว่างนั้นทองปอนด์ คุณาวุฒียังคงอยู่ที่บางค้ำลัย ส่วนวิจิตร คุณาวุฒิเพื่อนชวนไปทำการค้ารถเกาหลังสงครามที่ จ.ลำปาง ซึ่งได้ก็แยกส่วนใส่รถทหารกลับมากรุงเทพฯ จากนั้นไปทำงานหนังสือพิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิสต์ ซึ่งนายสด กุระมะโรหิต ดูแลอยู่ จ่ายให้เดือนละ 150 บาท ทำหน้าที่พิสูจน์อักษรอยู่ระยะหนึ่ง

“บนทางรถไฟสายพม่า” เป็นเรื่องสั้นเรื่องแรกที่นายสดมอบให้เขียน ใช้เวลาสองวัน ซึ่งเรื่องสั้นเรื่องนี้เองที่สร้างชื่อเสียงให้วิจิตร คุณาวุฒิ มาก ชีวิตนักเขียนจึงเริ่มอย่างจริงจังและในปี พ.ศ. 2489 นายสดมอบให้เป็นบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ชวนชื่น

พ.ศ.2490 ย้ายกลับไปอยู่บางค้ำลัยอีกครั้ง ทางครอบครัวได้เปิดร้านขายของชำ ให้ทำการค้าขาย แต่ด้วยนิสัยที่ไม่ได้มีความรักทางด้านนี้ วิจิตร คุณาวุฒิ จึงยังคงใช้เวลาในกาเขียนเรื่อง

สั้นไปลงนิตยสารในกรุงเทพฯ เช่น ปิยมิตร สยามสมัย โบว์แดง เริงรมณ์ ประชามิตร (พ.ศ.2490-2493 รวมประมาณ 50 เรื่อง) ได้รับค่าเรื่องเรื่องละ 80-90 บาท

"ไปขายของชำตอนแต่งงานใหม่ๆ..พ่อแก่ก็ให้ขายของ แล้วเราไม่ชอบกันเลยทั้งสองคน ขายไม่เป็นทั้งคู่เลย..คนเค้ามาถามตอนแกเขียนหนังสือ แกบอกเอาไปเลย ไม่ต้องถาม เอาไปเลย แกให้เค้าเลยนะ" (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

พ.ศ.2493 เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ทำงานที่หนังสือพิมพ์รายวัน "ไทยประเทศ" อยู่ได้ไม่ถึงเดือนเมื่อทราบว่าหนังสือพิมพ์ดังกล่าวได้รับเงินสนับสนุนจากพล ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ จึงย้ายไปทำงานที่เดลิเมล์วันจันทร์และเดลิเมล์รายวันอยู่ประมาณ 5-6 เดือนก็ย้ายไปคุมหน้ากีฬา บันเทิงสารคดี อยู่กับนายสรรพสิทธิ์ วิริยะสิทธิ ซึ่งการที่วิจิตร คุณาวุฒิมีความสามารถทางการเล่นกีฬาตั้งแต่สมัยเรียนวชิราวุธนั้นได้ช่วยพัฒนาข่าวกีฬาจนเป็นระบบที่ก้าวหน้าเป็นสมัยแรก

ในระหว่างนี้วิจิตร คุณาวุฒิได้ทำข่าวเด่นไว้ 4 ข่าว คือ

1. เรื่อง ทาส เป็นเรื่องเกี่ยวกับพนักงานธนาคารหญิงที่ต้องลาออกจากงานถ้าแต่งงาน โดยวิจิตร คุณาวุฒิเขียนบทความวิเคราะห์เรื่องนี้ 2 ครั้ง จนธนาคารดังกล่าวยกเลิกเรื่องนี้ไป
2. เรื่อง กรรมกรบอมเบย์เบอร์มาสไตรค์ ผลทำให้เกิดความเข้าใจและตกลงกันได้ เป็นผลประโยชน์ทั้งต่อลูกจ้างและนายจ้าง
3. เรื่อง ตำรวจชนเผ่าทางรถไฟ ถูกสรรพากรตรึงที่นครสวรรค์ ผลคือ ต้องหลบซ่อนตัวอยู่เป็นเวลานาน
4. เรื่อง บริษัท อีสต์เอเชียติกสไตรค์ ผลคือ ตกลงด้วยดีทั้งสองฝ่าย

"คุณวิจิตรทำข่าวพิเศษ เป็นข่าวที่จะนัดมอบหมายให้ไปทำจากบรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าวโดยตรง ไม่ได้ประจำสายข่าว ...ขณะเดียวกันคุณวิจิตรก็จัดหน้าสังคมและเขียนข่าวกีฬาด้วยหลายครั้งคุณวิจิตรแสดงฝีมือทำข่าวแล้วให้เห็นว่า เป็นมือหนึ่งได้คนหนึ่ง เช่น ข่าวจับผี ซึ่งเอามาลงในเดลิเมล์แล้วโด่งดังมาก สมัยนั้นการทำข่าวตำรวจไม่ให้ความร่วมมือ..ไปเจอบุคคลที่ตกเป็นข่าว ถ้าเขารู้ เขาจะไม่ให้ความร่วมมือ..ปัญหาจับผี นี้ก็คล้ายกัน แต่เขาทำได้ดี"

“คุณวิจิตรทำข่าวกรรมกรสตรีค์ ที่มักกะสัน เป็นคนงานรถไฟ ...เขาวางแผนทุกอย่างให้คนงานจนเรียบร้อย เพราะฉะนั้นใครจะได้ข่าวดีกว่า...ไม่มี อันนี้เป็นวิธีการของคุณวิจิตรโดยเฉพาะ...คุณวิจิตรเป็นคนผ่านชีวิตมามากพอสมควร และรู้วิธีการ”

“(จุดเด่นของข่าวคุณวิจิตร คือ) วิธีการบรรยาย อ่านแล้วรู้สึกว่าย่นมันสนุกไปด้วย เขามีจินตนาการการเขียนหนังสืออยู่แล้ว พอมีข้อมูลละเอียดพอก็เขียนได้ดี” (ถาวร สุวรรณ, อ้างแล้ว)

การทำข่าวดังที่เด่นๆ ทั้ง 4 ข่าวนั้น แสดงให้เห็นถึงความมีจิตวิทยาสูง รู้จักที่จะพลิกแพลงและหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งข่าวของคุณวิจิตร คุณววุฒิ

พ.ศ.2495 เป็นหัวหน้ากองบรรณาธิการ ปิยมิตร นิตยสารรายสัปดาห์ ทำหน้าที่เขียนเรื่องตรวจเรื่อง จัดหน้า เข้าหน้า และเป็นบรรณาธิการ กีฬามวยรายสัปดาห์ (รวมผลงานมีเรื่องสั้น และสารคดีต่างๆ ประมาณ 100 เรื่อง)

เรื่องสั้นที่วิจิตร คุณววุฒิเขียนทั้งหมดเท่าที่มีผู้ทำบันทึกรายชื่อไว้ จำนวนทั้งหมด 22 เรื่อง คือ³⁰

1. บนทางรถไฟสายพม่า
2. ชีวิต
3. แสตมป์มิดตัน*
4. เรือปอมปอมหนี
5. ลมพัดใบไม้ไหว
6. ลองเบียน
7. ไข่แกะ
8. ฐานันดร 4
9. ผู้มาจากสวรรค์
10. โสภณีร้องไห้
11. จนกว่าเมฆจะลอยพันไป
12. เพชฌฆาตสารภาพ
13. ลูกแกะ

³⁰ รายชื่อบางชื่ออาจผิดเพี้ยนบ้าง (ที่ทำเครื่องหมายดอกจันไว้ คือไม่ชัดเจน) เนื่องจากเป็นลายมือคนอื่นที่จดบนกระดาษซึ่งเก่ามากแล้ว เป็นเอกสารที่ทองปอนด์เก็บไว้

14. บวกลบคุณหาร (ต้นฉบับจริงเป็นสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์)
15. ความรักไม่เคยปราณีใคร
16. ทาส
17. ประพันธกรครองเรือน
18. วันก่อน วันนี้และวันนั้น
19. ไปไม่ร่วง
20. ชัยชนะของชีวิต
21. ลูกคน
22. เพชฌฆาตผู้บริสุทธิ์

วิจิตร คุณาวุฒิในช่วงต้นของชีวิต มีโอกาสได้พบกับประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย ซึ่งได้หล่อหลอมตัววิจิตร คุณาวุฒิให้เป็นผู้ที่มองโลกด้วยสายตาที่แสดงความเข้าใจ นอกจากนั้นวิจิตร คุณาวุฒียังมีความเป็นศิลปิน ประณีต มีอารมณ์ละเอียดอ่อน เจ้าระเบียบ ทั้งในเรื่องของชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ไม่ชอบเห็นอะไรที่ไม่อยู่ในระเบียบหรือไม่เรียบร้อย

“พ่อผมเขาเป็นคนเนี้ยบมากนะ เขาทำเหมอะไร เขาจัดเก็บของอะไรนะ..เขาเป็นคนที่ไม่ชู้ ความชู้เนี้ยไม่มีเลย แล้วเขาจะยั่วมากถ้าใครชู้ใส่เขา” (คณิต คุณาวุฒิ, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2546)

“แกทำงานแล้วแกเนี้ยบ แกจะคิด ทำบ่นเนี้ยบแกจะเนี้ยบมาก...เอาให้ดีที่สุด...แกเป็นคนทำงานต้องทำให้ปราณีต...เขาเป็นคนละเอียด จะบ่นทักไดอารี่ทุกปี เป็นคนละเอียดมาก...ไดอารี่แกก็บ่นทักหมด วันนี้อย่างเนี้ย ช้อของมาครบก็ปี วันนี้มีเหตุการณ์อะไร ไปไหนมา...เขาเป็นคนมีความรู้สึกอ่อน ละเอียดอ่อนมาก มากกว่าเรา...เขาจดจำ ความละเอียดอ่อนเขามีเยอะ” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

นอกจากนั้นวิจิตร คุณาวุฒียังเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม มีความเห็นอกเห็นใจ โดยเห็นได้จากวิธีการจัดการกับกองถ่าย และเป็นผู้ที่ชอบช่วยเหลือคนที่กำลังลำบาก

“คุณวิจิตรสั่งเลยนะ โต (หมายถึงทองปอนด์) ทำอาหารเนี้ยนะ ทำให้ดีให้เรากินให้หมด เด็กมันเหนื่อยกว่าเรานะ ให้มันกินให้อิ่ม ไม่ใช่เราทำพิเศษให้เรา ไม่ต้องไปมีอย่างนั้นนะ” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

“โดยส่วนตัว ถ้าไม่ได้อยู่ในงาน เป็นคนใจดีมาก กันเองกับทุกคน อาหารการกินทานเหมือนกัน เวลาไปกองถ่าย ผกก. ผู้อำนวยการสร้าง ไม่มีอาหารพิเศษ มีข้าวแกง แกงอะไรก็กินเหมือนกัน เหมือนพี่น้อง เดือดร้อนอะไรก็ช่วย” (อนันต์ ทัดคำ, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2546)

“แต่ไม่ได้เป็นพิเศษที่ว่า อาหารต้องทานเป็นพิเศษ ไม่ๆ ทานอาหารเหมือนกับทุกคนเนี่ย อาหารอร่อยนะฮะ ทานข้าว แกงเผ็ด แกงเผ็ด ข้าวผัดอะไรเงี้ย พี่ทานเหมือนทุกคน ทุกคนทานเหมือนกันหมด ตั้งแต่ผู้กำกับจนกระทั่งถึงช่างกล้องคนงานกะ ทุกคนทานเหมือนกัน” (พวงเดือน อินทราวุธ, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2546)

“ตากล้องคุณพ่อคือปรีชา ทรัพย์พระวงศ์ ซึ่งคุณพ่อ คุณแม่ช่วยเขา เขาติดเรื่องเฮโรอีน เรื่องอะไรมานะ มีปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ คุณแม่ช่วยเรื่องเงิน คุณพ่อช่วย แล้วก็มาเป็นตากล้อง” (คณิต คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

นอกจากนั้นแล้ว วิจิตร คุณาวุฒียังเป็นคนที่ทำให้เกียรติคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นคนทำงานด้วยกันแล้วได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีฝีมือในด้านดังกล่าวจนเป็นที่ไว้วางใจได้แล้ว วิจิตร คุณาวุฒิจะให้เกียรติและค่อนข้างปล่อยให้ผู้ที่ทำงานในส่วนนั้นให้เป็นอิสระ หรือในส่วนของผลงานไม่ว่าจะเป็นในส่วนของบทประพันธ์หรือการแต่งเพลงแล้ว วิจิตร คุณาวุฒิก็ตกใจค่อนข้างเคารพแล้วก็ให้เกียรติกับงานของผู้อื่น และค่อนข้างมีความเป็นสุภาพบุรุษสูง

“เขาศรัทธาในเรื่องการแต่งเพลงของผม แต่งเพลงในภาพยนตร์ของเขา เช่น เรื่องน.ส. พระระดก...คือแกถูกใจเวลาแต่งเพลงเพลงอะไรอย่างนั้นนะฮะ แกถูกใจมาก แกบอก เราเก่งกันคนละอย่าง ฉันทันเก่งกำกับ เธอเก่งเรื่องเพลง” (ชาติ อินทรวิจิตร, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2546)

“บอกตรงๆ ว่าท่านไม่ดูเลย คือท่านกับครูก็คือว่า ว้าวัยก็ใกล้ๆ กัน ท่านก็เคารพครู ครูก็เคารพท่าน เคารพกันในคนละคราศาสตร์และศิลป์ ของท่านคือหนัง ของครูคือเพลง” (พยางค์ มุกดา, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2546)

“จริงๆ คุณชาติ (กอบจิตติ) ก็อยากให้ได้ทำหนังด้วย แต่แกมองแล้วว่าเมื่อเป็นละครแล้วทำได้ดีขนาดนั้นแล้ว แกบอกแล้วแกปล่อยดีกว่า ให้เกียรติต่อกันแล้วไม่ทำซ้ำกัน ผมว่านี่คือพ่อผม ลูกผู้ชายที่เป็น old style ลูกผู้ชาย gentleman คนที่ทำได้ดีแล้ว เชิญเลยดีกว่า ไม่ใช่ผม คือเขาจะเป็นอย่างนี้เลย แล้วผมภูมิใจมาก เฮ้ย! เนี่ย..พ่อผม” (คณิต คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

วิจิตร คุณาวุฒิเป็นคนใจกว้าง มีเพื่อนค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยวัยรุ่น แต่เมื่อหันมาทำภาพยนตร์เต็มทีและมีครอบครัวแล้วก็ชอบใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับครอบครัวแทน

“เรื่องงานสังคมทั่วไป เขาไล่ลาศได้ เป็นคนทันสมัยทีเดียว เพื่อนเยอะ..(กลับไปเยี่ยมบ้านบ่อยหรือไม่) บ่อย คนก็มามุง เพื่อนฝูงก็มามุง” (มีชัย คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

“เขาเหมือนไม่มีอะไรในชีวิตนอกจาก 2 ส่วน ครอบครัวกับการงาน นี่คือ ไลฟ์สไตล์ของเขาจริงๆ” (คณิต คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

ในส่วนของกิจกรรมภายในบ้านนั้นทองปอนด์ คุณาวุฒินั้นจะเป็นคนที่ดูแลในเรื่องของที่บ้านทั้งหมด รวมถึงเรื่องการเงินต่างๆ ด้วย วิจิตร คุณาวุฒิจะให้ทองปอนด์คุณาวุฒิเป็นคนควบคุมค่าใช้จ่ายของตนเอง ภรรยาให้ไปเท่าไรก็เท่านั้น นอกจากนั้นวิจิตร คุณาวุฒิค่อนข้างหลีกเลี่ยงที่จะคบหากับคนอื่น เวลาส่วนใหญ่จะให้เวลากับครอบครัวของตนเองและงานเท่านั้น

วิจิตร คุณาวุฒิไม่ชอบการพูดจากับคนแปลกหน้า หรือการพูดในที่ชุมนุมชน ถ้าหลีกเลี่ยงได้ก็จะหลีกเลี่ยง ซึ่งนิสัยดังกล่าวมีผลต่อการทำงานที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ด้วยเช่นกัน นั่นคือ วิจิตร คุณาวุฒิไม่ชอบด้านการค้าขายอย่างมาก กล่าวคือ ก่อนที่จะมาประกอบอาชีพผู้กำกับภาพยนตร์นั้น ทางครอบครัวเคยให้ทุนและเปิดร้านขายของชำให้ทำ แต่ก็ปรากฏว่าวิจิตร คุณาวุฒิไม่ยอมทำใครมาซื้อก็บอกให้คนซื้อหยิบเอาเอง เป็นต้น

“เขาไม่ค่อยกล้าพูดในที่สาธารณะ...ผมบอกไม่ได้หรอก นักเขียนนักพูดคือคนๆ เดียวกัน คิดได้ เขียนได้ พูดได้ ...เรื่องการพูด เรื่องการเปิดตัวกับสาธารณะ เขาไม่ค่อยชอบ” (มีชัย คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

“เขาเป็นคนกลัวแขก ไม่ต้องการคุยกับคนแปลกหน้า นี่คือ weakness อย่างหนึ่งของเขา เขาเจ้าจะแะจะไม่เป็น เขาจะกลัว ถ้ามาสัมภาษณ์รายงานนี้ เขาจะคุยได้เป็นชั่วโมงๆ นะ แต่คุยเล่นนี่เฮ้ย..ไปห่างๆ เลย” (คณิต คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

งานอดิเรกมีทั้งการอ่านหนังสือ ซึ่งวิจิตร คุณาวุฒิจะเป็นคนที่อ่านหนังสือหลากหลายมาก ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ แต่เมื่อมาสร้างภาพยนตร์แล้ว ก็ไม่ค่อยมีเวลาอ่านนัก ประกอบกับปัญหาด้านสุขภาพในช่วงของบั้นปลายชีวิตด้วย

“อ่าน..ชอบอ่านหนังสือคะ ชื่อหนังสืออ่านเรื่อย...แกอ่านทุกประเภทนะ ขอให้มันเป็นหนังสือที่คนแต่งเนี่ยเขียนไว้ดี แล้วแกถูกใจ...นักเขียนดีๆ แกจะอ่าน” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

“(เป็นนักอ่าน?) ตอนหลังนี่ไม่ค่อยมากนะ ตอนที่เขาเป็นอัมพฤกษ์แล้วเนี่ย เหมือนชีวิตเขาค่อนข้างๆ กูอ้อมแล้ว แพบไม่ยอมทำอะไร” (คณิต คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

ส่วนในเรื่องของการเขียนหนังสือนั้น หลังจากมาจับงานภาพยนตร์แล้ว วิจิตร คุณาวุฒิก็ไม่ได้เขียนอีก แต่ยังได้ใช้ทักษะเรื่องของการเขียนอยู่ นั่นก็คือ การเขียนบทภาพยนตร์ด้วยตนเอง ซึ่งลักษณะประจำตัวอีกประการของวิจิตร คุณาวุฒิคือ เมื่อเขียนหนังสือแล้ว ห้ามใครมารบกวน วิจิตร คุณาวุฒิจะเป็นผู้ที่เมื่อเขียนหนังสือแล้ว จะจมดิ่งกับจินตนาการและการเขียนตรงหน้า และถ้าถูกใครรบกวนก็จะอารมณ์เสียมาก

“อย่างเวลาเขียนหนังสือนี้ ใครอย่าไปยุ่งกับเขาเป็นอันขาด ถ้าใครโทรมาก็ไม่รับ ไม่พูดทั้งนั้น” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

“คุณวิจิตรเขียนหนังสือ ตัวหนังสือเล็กๆ เส้นบรรทัดหนึ่งจะเขียนได้เป็นสองบรรทัด ตัวเล็กและอ่านง่าย และเวลาเขียนหนังสือ ใครอย่าไปตอแยเขา เขาจะปล่อยจินตนาการอย่างเต็มที่ ใครมาสะกิดบ๊ีบ เขาจะไปทันทีเลย เป็นคนมีจินตนาการลึก” (ถาวร สุวรรณ, อ่างแล้ว)

งานอดิเรกอย่างหนึ่ง คือ การชอบชมภาพยนตร์ โดยมักจะพาไปชมทั้งครอบครัว และมักจะไปชมภาพยนตร์ต่างประเทศ ไม่ค่อยได้ชมภาพยนตร์ไทยนัก แต่ในช่วงบั้นปลายของชีวิตวิจิตร คุณาวุฒิจะไม่ค่อยได้ไปชม เนื่องด้วยปัญหาทางสุขภาพ

“แต่ก่อนดูมาก ดูมากทีเดียว..หนังไทยไม่ค่อยดู ดูน้อยมาก ดูหนังฝรั่งนะเยอะ ดูมาก บางทีดูวันหนึ่งสองรอบ..ถ้าไม่ทำงานก็ดูหนังตลอด...ดูทุกประเภทนะ แกดูหนังทุกอย่าง แกบอกดูเป็นความรู้..ตอนหลังนี่ไม่ดูกันเลย” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

“ตอนผมเด็กๆ นี่ดูกันบ่อย พ่อชอบพาไปดูหนัง...หนังไทยถ้าน่าสนใจเขาก็ดูนะ ถ้าทั่วๆ ไปไม่น่าสนใจเขาก็ไม่ดู แต่หนังฝรั่งดีๆ นี่เขาดู ผมยังจำได้ว่า หนังดีๆ สมัยเด็กๆ นี่ผมได้ดูกับคุณพ่อคุณแม่ตลอด เขาจะพาไปดูเลย” (คณิต คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

สำหรับภาพยนตร์ไทยที่วิจิตร คุณาวุฒิชื่นชอบมากนั้น คือ ภาพยนตร์เรื่องหนึ่งของหม่อมเจ้าศุภวรรณดิศ ดิศกุล ภาพยนตร์เรื่องแรกๆ ของคุณมารุตและสำหรับผู้กำกับภาพยนตร์ที่วิจิตร คุณาวุฒิชอบ คือ เดวิด ลีน และวิลเลียม วายเลอร์³¹

³¹ วารสารหนังและวีดีโอฉบับพิเศษ เดือนพฤษภาคม

“หนังสือที่ผมชอบมากที่สุด ชอบเหลือเกิน คือเรื่องเสือไทยของหม่อมเจ้าสุวรรณหทัย ดิศกุล ตั้งตั้งแต่ปี 83 ยังเป็นนักเรียนอยู่ ก็รู้สึกว้า หนังสือสนุกมาก มาดูอีกทีหลังจากทำหน้าที่แล้วยิ่งชื่นชมว่าท่านเขียนบทดีเหลือเกิน บทหนึ่งของท่านนี่จะมีการปูพื้น แล้วตามเก็บทุกๆ อย่างที่ท่านวางทิ้งๆ เอาไว้ ท่านจะตามเก็บอย่างละเอียด..หนังสือรุ่นหลังๆ มีคนทำแบบนี้เหมือนกัน แต่ก็น้อย” (วารสารหนังสือและวีดีโอฉบับพิเศษ “เรื่อนแพ”, ม.ป.ป., หน้า 25)

“อย่างครูมารุตที่สอนผมมาเนี่ย เมื่อกำกับสาวเครือฟ้า หนังสือปกหนา ผมประทับใจเหลือเกิน ผมนั่งดูแล้วร้องไห้เลย พันท้ายนรสิงห์ผมก็ชอบ ต่อมาตอนหลังมือแกก็เปลี่ยนไป..สาวเครือฟ้าที่ไม่ใช่มิตรเล่นนะ..พระเอกคือ ชลิต สุเสวี..โอ้โฮ ทำดีเหลือเกิน ทำดีเยี่ยม อีกเรื่องที่ชอบก็คือ สุภาพบุรุษเสือไทย สุรสิทธิ์เล่น สคริปต์ดีเยี่ยม แหม..เมื่อตอนเขียนสคริปต์เป็นแล้ว ต้องกลับไปดูอีกว่าดียังไง จับได้เลยว่า เขียนสคริปต์เยี่ยม ผมได้รู้เลยว่า ปู่อ่างไร เก็บอ่างไร หักมุมอ่างไร หลอกคนอ่างไร..อะไร อ่างนี้” (บทสัมภาษณ์วีจิตร คุณาวุฒิ ในวารสารเอนเตอร์เทน, ม.ป.ป., หน้า47)

นอกจากอ่านหนังสือและชมภาพยนตร์แล้ว วิจิตร คุณาวุฒิเคยเล่นดนตรีในวัยหนุ่ม คือเล่นแบนโจ และพิ้งเพลง นอกจากนั้นยังชอบท่องเที่ยวหาประสบการณ์อีกด้วย และเลี้ยงสัตว์เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสุนัข แมว หรือนก โดยนกที่เลี้ยงนั้นก็คือนกหงส์หยก แต่งานอดิเรกที่วิจิตร คุณาวุฒิชอบมากที่สุดคือ การจัดสวนกับภรรยา

“เมื่อก่อนเขาทำสวนแบบเข้าถึงเย็นเลยนะ นั่งทำสวน ปลูกต้นไม้” (คณิต คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

“(งานอดิเรกนอกจากอ่านหนังสือ) จัดสวน จัดด้วยกัน ชอบ เขาจะว่าวางตรงนี้ดีมัย ไม่ดี แยกกมาวางแล้วไม่เอา แยกออกเอาให้แน่ๆ นะ หนักนะ เขาว่านะ..นั่งเบาะแฉะเลย (หัวเราะ)” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

จากความเป็นนักเขียนมือหนึ่งในสมัยนั้น³² ความเป็นศิลปินที่มีอยู่ในตัว ประกอบกับประสบการณ์ในการแสดงละครเวทีและการได้ไปเรียนเขียนบทภาพยนตร์กับ “ครู” ที่เรียกได้ว่าเป็นมือหนึ่งคนหนึ่งในขณะนั้น คือ ครูมารุต (ทวี ณ บางช้าง) ด้วยแล้ว ทำให้เมื่อวิจิตร คุณาวุฒิหันมาทำภาพยนตร์แล้ว งานภาพยนตร์ที่ออกมาจึงค่อนข้างมีความประณีต การแสดงที่ค่อนข้างสมบูรณ์ รวมไปถึงวิธีการทำงานหลายๆ อย่างที่ถอดแบบออกมาจากครูมารุต ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

³² ถาวร สุวรรณ. สัมภาษณ์. 7 เมษายน พ.ศ.2546.

การก่อกำเนิด “คุณาวุฒิ”³³

พ.ศ. 2493 วิจิตร คุณาวุฒิเริ่มแสดงภาพยนตร์เป็นครั้งแรก โดยแสดงเป็นผู้ร้ายในเรื่อง ฟ้า กำหนด (16 ม.ม. สี) ด้วยการชักชวนของประทีป โกมลพิส ซึ่งเป็นญาติกับทองปอนด์ โดยประทีป ซึ่งค่อนข้างมีความนับถือกันกับวิจิตร คุณาวุฒิได้เข้ามาปรึกษาเรื่องภาพยนตร์ที่จะทำ จากนั้น บำรุง แนวพาณิชย์ ผู้กำกับภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว บอกกับวิจิตร คุณาวุฒิว่าน่าจะเล่นภาพยนตร์ได้ วิจิตร คุณาวุฒิจึงได้เล่นเป็นตัวผู้ร้ายในภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว

ระหว่างนั้นสุด ภูมระโรหิตซึ่งเคยทำงานหนังสือพิมพ์ร่วมกันได้มาชวนเล่นละครเวทีที่เฉลิมไทย เรื่อง “สิ้นเวร” ในบทผู้ร้ายชาวญี่ปุ่น และนี่เป็นโอกาสให้วิจิตร คุณาวุฒิได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงเพิ่มเติมมากขึ้น

พ.ศ. 2495 เป็นจุดผกผันที่สำคัญ เนื่องจากวรรณบุลย์ วิทยาคม ได้เสนอให้วิจิตร คุณาวุฒิเขียนบทภาพยนตร์จากเรื่องของตนเองเป็นครั้งแรก ในครั้งนั้นวิจิตร คุณาวุฒิยังไม่มีความรู้ในเรื่องของการเขียนบท จึงเขียนให้เพียงบทพูด และวรรณบุลย์นำไปตัดฉากด้วยตนเอง พร้อมทั้งแสดงภาพยนตร์เป็นผู้ร้ายในภาพยนตร์เรื่อง พรหมบันดาล (16 ม.ม. สี) ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิต้องลาจากงานที่เดลิเมลล์รายวันเป็นเวลา 1 เดือน ทว่าแสง เหนระกุล ไม่อนุญาต ด้วยกลัวว่าจะเป็นตัวอย่างกับผู้อื่น ให้ลาได้เพียงครึ่งเดือน วิจิตร คุณาวุฒิจึงลาไปถ่ายหนัง พอครบครึ่งเดือนก็เขียนใบลาออก ภายหลังเมื่อภาพยนตร์ถ่ายทำเสร็จ แสง เหนระกุลให้คนมาตามกลับไปทำงาน แต่วิจิตร คุณาวุฒิไปเริ่มต้นใหม่ที่หนังสือปิยะมิตร

จากประสบการณ์ในการทำภาพยนตร์นี้เอง ทำให้ความสนใจเรื่องภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิเข้าสู่ความเอาใจจริงเอาจัง ดังนั้นเมื่อในปีพ.ศ. 2496 เมื่อครูมารุต (ทวี ณ บางช้าง) ซึ่งเป็นผู้กำกับและนักเขียนบทภาพยนตร์ชั้นนำของยุค ได้มาชักชวนให้ไปช่วยเขียนบทภาพยนตร์เรื่อง สันติ-วีณา (35ม.ม. สี) ด้วยเห็นว่าวิจิตร คุณาวุฒิมี่พื้นฐานด้านการเขียนและสนใจเรื่องภาพยนตร์ ซึ่งครูมารุตนี้เองที่วิจิตร คุณาวุฒิมียกย่องให้เป็นครูคนสำคัญที่สุดในวิชาชีพ การทำงานกับครูมารุตทำให้เขาได้เรียนรู้การเขียนบทตามหลักวิชา เรียนรู้เรื่องการกำหนดระยะและทิศทางของกล้อง นอกเหนือจากการเขียนบทพูดที่ทำได้คล่องอยู่แล้ว³⁴

³³ “อ้างถึงใน” อำนวย จันเงิน, “หนังสืออนุสรณ์งานศพ “คุณาวุฒิ”, หน้า 13-24

³⁴ ไม่ปรากฏ, วารสารหนังและวีดิโอฉบับพิเศษ, ม.ป.ป.

“ผมขอทำงานกับครูโดยไม่เอาเงิน ถือว่าเราได้เรียนรู้ แต่แอบอกไม่ได้ แกก็ให้ผมมา 2 พัน ในยุคนั้นก็ต้องถือว่ามากพอสมควรทีเดียว” (บทสัมภาษณ์วีจิตร คุณาวุฒิในวารสารหนังและ วิถี โอ ฉบับพิเศษ,ม.ป.ป.)

พ.ศ. 2497 วีจิตร คุณาวุฒิได้ร่วมเขียนบทภาพยนตร์กับครูมารุต (ทวี ณ บางช้าง) อีกครั้ง ในภาพยนตร์เรื่อง ธนูทอง (16 ม.ม. สี) แต่ไม่ได้มีการสร้างในทันที แต่ในปีเดียวกันนี้เองที่วีจิตร คุณาวุฒิตัดสินใจลาออกจากหนังสือพิมพ์และมาทุ่มเททำภาพยนตร์เต็มตัว โดยการเริ่มกำกับ การแสดงและทำภาพยนตร์ด้วยตนเองเป็นครั้งแรก ในเรื่อง ผาสุก (16 ม.ม. สี) ออกทุนการสร้างให้ โดยวีรัตน์ คุสุวรรณ

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่จะไม่กล่าวเสียไม่ได้เลยก็คือ มูลเหตุที่ทำให้วีจิตร คุณาวุฒิหันจากการเป็นนักประพันธ์มาสู่การสร้างภาพยนตร์ นั่นก็คือ วีจิตร คุณาวุฒิเห็นว่าหากทำงานการประพันธ์ต่อไปนั้น จะไม่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ดี จึงหันไปหางานที่คิดว่าน่าจะเป็นหนทางที่ดีกว่า

“ผมเริ่มเข้ามาทำหนังจริงจังเมื่อจะกำกับผาสุก ผมตัดสินใจบอกเลิกหนังสือพิมพ์เลย บอกกับเค้า (ทองปอนด์) ว่า ไม่เอาแล้วพอที่ ตอนนั้นผมแต่งงาน มีลูกแล้วด้วย...ทำหนังสือพิมพ์สมัยนั้นมันจน ไม่มีโอกาสจะทำอะไรได้เลย...หากินแทบล้มประดาตาย...” (บทสัมภาษณ์วีจิตร คุณาวุฒิในวารสารเอนเตอร์เทน,ม.ป.ป.)

“เพราะครอบครัว ครอบครัวด้วย เพราะทำงานหนังสือพิมพ์จน สมัยก่อนนี้ไม่มีเงินอะไรเลย” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ,อ้างแล้ว)

นับได้ว่า ถึงแม้ว่าการการประพันธ์จะต้องสูญเสียนักเขียนฝีมือดีไป แต่วงการภาพยนตร์ก็ได้ผู้กำกับภาพยนตร์คนใหม่มาแทน ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลของความเป็นผู้ที่รักครอบครัวของวีจิตร คุณาวุฒินั่นเอง

ในปี พ.ศ.2498 วีจิตร คุณาวุฒิได้กำกับภาพยนตร์เรื่อง ต่อด้านลัทธิคอมมิวนิสต์ จำนวน 1 เรื่อง ให้สำนักข่าวสารอเมริกัน (35 ม.ม. ขาวดำ)เพราะต้องการลองงานที่มีบทเป็นภาษาอังกฤษ และกำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์รวมทั้งการได้ลำดับภาพเป็นครั้งแรกในภาพยนตร์เรื่อง การแนะนำประชาธิปไตย ให้แก่กรมประมงลวราชการแผ่นดิน พร้อมกับนั้น ก็ได้ดำรงตำแหน่ง ผู้เขียนบทภาพยนตร์ ให้แก่ บริษัทหุมนานาภาพยนตร์ภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวฟ้าดินสลาย” ซึ่งวีจิตร คุณาวุฒิเขียนร่วมกับครูมารุตนั่นประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ภาพยนตร์สามารถทำเงินและได้รับรางวัล

จากการมอบตุ๊กตาทองเป็นปีแรก จากบทประพันธ์ยอดเยี่ยม (เรียบเรียง) และนอกจากนั้นวิจิตร คุณาวุฒียังมีชื่อปรากฏอยู่ในงานเขียนบทภาพยนตร์ร่วมกับครูมารุตและถาวร สุวรรณอีก 2 เรื่อง คือ “นักสืบพราน” และ “รักริษยา” ในช่วงเวลา พ.ศ. 2598-2599 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วิจิตร คุณาวุฒิ ได้เรียนรู้เรื่องการถ่ายภาพยนตร์กับครูมารุตอย่างจริงจัง

“เราเขียนบทกลางคืน ไม่เขียนกลางวัน...ไปถึงก็กินข้าว กินกาแฟ แล้วมาคุยกัน ลงมือเขียน 2 ถึง 3 ทุ่ม เทียงคืนก็กลับแล้ว...” (ถาวร สุวรรณ, อ่างแล้ว)

พ.ศ. 2498 คุณชัยยงค์ ชวลิต เจ้าของหนังสือพิมพ์ไทย ได้ว่าจ้างให้วิจิตร คุณาวุฒิถ่ายภาพยนตร์โดยกำกับการแสดง และทำบทภาพยนตร์ เรื่อง มรสุมสวาท เป็นภาพยนตร์ไทยเรื่องแรกที่ถ่ายทำในประเทศพม่าเกือบทั้งเรื่อง (16ม.ม. สี)

พ.ศ.2500 กำกับการแสดง เรื่อง ปราบปรามแห่งหัวใจ เป็นภาพยนตร์ไทยเรื่องแรกที่ทำรายได้เกิน 1 ล้านบาท และในปีนั้นวิจิตร คุณาวุฒียังได้ทำภาพยนตร์อีกสองเรื่อง คือกำกับการแสดงและลำดับภาพเรื่อง รมติ (16 ม.ม. สี) และ กำกับการแสดง เขียนเรื่องเขียนบทภาพยนตร์ ลำดับภาพเรื่อง คู่ชีวิต (16 ม.ม.สี)

วิจิตร คุณาวุฒิได้มีโอกาสทดลองการสร้างภาพยนตร์อีกแนว ในปี พ.ศ. 2502 ด้วยการกำกับการแสดงในภาพยนตร์เรื่อง เหนือมนุษย์ (16 ม.ม.สี) ที่แม้ว่าจะสามารถทำเงินได้เป็นอย่างดีให้กับวิจิตร คุณาวุฒิ คือประมาณเกือบสองล้าน แต่ก็ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิตราบดีว่าไม่ถนัดกับการกำกับภาพยนตร์

“ทำหนังบูแล้วผมจะบ้าตาย มันน่าเบื่อ ไม่สนุก ต้องมานั่งคิดอยู่ตลอดเวลาว่า จะให้มันฆ่ากันยังไง ไม่เข้าท่า” (สัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิในหนังสือและวีดีโอฉบับพิเศษ, ม.ป.ป.)

“ผมว่าเขาชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิต กับหนังตลกนี่บางอย่างนะ แต่พวกหนังaction นี่เขาไม่.. เขาเป็นคนทำหนังบูไม่เป็นด้วย เรือนแพนี่มันมีฉากบู แล้วเขาทำได้ห่วยเลย เราคุยกันเองเรายังนั่งหัวเราะ เขาเองเขาก็รู้ เขายังบอกแม่เลยว่า จริงๆ เป็นสิ่งที่เขาไม่ควรทำ เพราะเป็นสิ่งที่เขาไม่เป็น แล้วดันไปทำ” (คณิต คุณาวุฒิ, อ่างแล้ว)

ความสำเร็จจากเรื่องปราบปรามแห่งหัวใจ และเรื่องเหนือมนุษย์ ประกอบกับการรับจ้างกำกับภาพยนตร์ให้กับผู้อื่นอย่างต่อเนื่องนี้เอง ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิมีความมั่นใจในการที่จะออกทุนสร้างภาพยนตร์ด้วยตนเองบ้าง ดังนั้นในปี พ.ศ. 2503 วิจิตร คุณาวุฒิจึงทำหน้าที่ในกาอำนวยการ

การสร้าง, กำกับการแสดง, เขียนเรื่อง, ทำบทภาพยนตร์, ลำดับภาพเรื่อง มือโจรซึ่งแม้จะประสบกับภาวะขาดทุน แต่การได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 3 รางวัล โดยเป็นของตัวเอง 1 รางวัล คือ ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม (16 ม.ม. สี) นอกจากนั้นเป็นรางวัลของดาราสหมทบฝ่ายชายยอดเยี่ยม (ประจวบ ฤกษ์ยามดี) และเพลงประกอบยอดเยี่ยม โดยภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวนี้ วิจิตร คุณาวุฒิ เขียนเรื่องเองโดยดัดแปลงมาจากเรื่อง สร้อยคอที่หายไป (หมายเหตุ เรื่องโดที่วิจิตร คุณาวุฒิออกทุนเอง จะให้เครดิตกับทองปอนด์ คุณาวุฒิเป็นผู้ำนวยการสร้างแทน ทั้งนี้สามารถอ่านรายละเอียดเรื่องการำนวยการสร้างของทองปอนด์ได้ในบทต่อไป)

จากนั้นในปีเดียวกัน วิจิตร คุณาวุฒิ ได้หันกลับไปรับจ้างกำกับภาพยนตร์เรื่อง กัลปิงหา ก่อนที่จะตัดสินใจลงทุนด้วยตนเองอีกครั้งในปี พ.ศ. 2504 วิจิตร คุณาวุฒิเป็นผู้ำนวยการสร้าง, กำกับการแสดง, เขียนเรื่องและทำบทภาพยนตร์ ในภาพยนตร์เรื่อง สายเลือดสายรัก และอัจฉริยภาพของการกำกับภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิก็แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดอีกครั้ง เมื่อวิจิตร คุณาวุฒิได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 4 รางวัล คือ กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, ลำดับภาพยอดเยี่ยม, เรื่องยอดเยี่ยม (16 ม.ม. สี) โดยขาดรางวัลใหญ่ไปเพียงแค่วางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมในฐานะผู้ำนวยการสร้างเท่านั้น ซึ่งในปีนั้น ภาพยนตร์ที่ได้รางวัลดังกล่าวคือ ภาพยนตร์เรื่อง เรือนแพ แต่ขณะที่ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวประสบความสำเร็จทางด้านรางวัล แต่กลับประสบกับภาวะขาดทุนอย่างยับเยิน จนทำให้วิจิตร คุณาวุฒิไม่กล้าที่จะลงทุนสร้างภาพยนตร์ด้วยตนเองอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง

"..ผมคนเดียวได้สี่รางวัล หนึ่งสูงเกินไป วิธีเรียนตลาดผมเนีย..เราอ่านตลาดไม่ออก มันเป็นเรื่องที่คล้ายๆ อยู่ในเกณฑ์คลาสสิก...รางวัลนะจ่มเลย แต่ขาดทุนยับเยินเลย ทีนี้ก็ไม่กล้าลงทุนเองอีก..ชขาด" (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิในวารสารเอนเตอร์เทน, ม.ป.ป.)

หลังจากประสบกับภาวะของการขาดทุนจากภาพยนตร์เรื่อง สายเลือดสายรัก ในปี พ.ศ. 2506 วิจิตร คุณาวุฒิจึงโหมงานภาพยนตร์ทั้งหมด 3 เรื่องติดต่อกัน คือ กำกับการแสดง, ทำบทภาพยนตร์, ลำดับภาพ เรื่อง จำเลยรัก ให้คุณวิจารณ์ ภักดีวิจิตร และได้ลำดับภาพและกำกับภาพยนตร์บู๊อีกครั้ง ในภาพยนตร์เรื่องฉลามเหล็ก (16 ม.ม. สี) ที่แม้ว่าจะไม่ค่อยชอบภาพยนตร์ประเภทดังกล่าว แต่วิจิตร คุณาวุฒิกำกับให้ก็เนื่องจากครุมาตุให้กำกับแทน

ในปีเดียวกัน ชาลี อินทรวิจิตร ก็ได้มาว่าจ้างวิจิตร คุณาวุฒิให้กำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์และลำดับภาพ ให้กับภาพยนตร์เรื่อง ดวงตาสวรรค์ ซึ่งภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวนี้ แม้ว่าจะเป็นารรับจ้างกำกับ แต่ก็ใช่นายทุนที่ให้อิสระกับวิจิตร คุณาวุฒิ อย่างเต็มที่

“...ผมมีหน้าที่ควักเงินออกมา จ่ายค่าผู้แสดง จ่ายค่าอะไรทั้งหมดเป็นของผม ผมให้เกียรติท่าน ท่านเก่งอยู่แล้ว ผมจะไม่มีข้อแนะนำอะไรให้กับท่านเลย..ไม่เคยไปยุ่ง เป็นผลงานของแกโดยตรงเลย ผมมีหน้าที่อย่างเดียวในฐานะผู้อำนวยการสร้าง คือ จ่ายเงินอย่างเดียว..” (ชาติ อินทรวิจิตร, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2546)

การทำงานภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิได้รับรางวัลตุ๊กตาทอง พระสุรัสวดี จากภาพยนตร์เรื่องนี้ 2 รางวัล คือ กำกับการแสดงยอดเยี่ยมและทำบทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม โดยคุณพิสมัย วิไลศักดิ์ ได้รับรางวัลดาราดาราแสดงนำฝ่ายหญิงยอดเยี่ยมด้วย

นอกจากนั้นจากการสร้างภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว ซึ่งชาติ อินทรวิจิตรเป็นผู้อำนวยการสร้าง เรื่อง “ดวงตาสวรรค์” มาให้สร้างนั้น ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิได้รู้จักกับนักเขียนที่ชื่อ “กฤษณา อโศกสิน” เป็นครั้งแรก และเป็นนักประพันธ์ที่วิจิตร คุณาวุฒินำเรื่องมาทำมากที่สุด คือ จำนวนทั้งหมด 4 เรื่อง (ดวงตาสวรรค์, ปากามเทพ, น้ำเซาะทราย และเมียหลวง)

“ดวงตาสวรรค์นี่ผมเป็นคนสร้าง ผมบอกว่าคนที่จะกำกับหนังเรื่องนี้ได้มีคนเดียว คือ คุณาวุฒิ ปกติแกจะไม่กำกับหนังให้ใคร เพราะแกจะทำของตัวเอง เราก็ก็นัดคุยกับแก แกก็บอกเรื่องเป็นยังไง เอามาให้พี่กำกับ ผมรับรองว่าพี่อ่านก่อน ถ้าไม่ถูกใจแล้วอย่ากำกับ ผมก็ส่งหนังสือให้แก ชุดแรกคือระบำดอกหญ้า ตอนเด็กของอีแพน ผักไห่...ผมให้แกอ่านก่อน พออ่านหนังสือเสร็จ แกก็ถูกใจมาก โอ้โห..นี่ใครเขียนหนังสือเนี่ย ผมบอก..กัญญชลา นามปากกาก็กัญญชลาตัวจริงคือกฤษณา อโศกสิน” (ชาติ อินทรวิจิตร คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

พ.ศ. 2507 วิจิตร คุณาวุฒิสร้างภาพยนตร์จำนวน 2 เรื่อง คือ คนแสนคม(16 ม.ม. สี) ซึ่งเป็นภาพยนตร์แนวบู๊อีกเรื่องที่วิจิตร คุณาวุฒิกำกับ เขียนบทและตัดต่อ และอีกเรื่องซึ่งวิจิตร คุณาวุฒิเป็นผู้อำนวยการสร้าง กำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์และลำดับภาพ คือเรื่อง นางสาวโพระดก(16 ม.ม. สี) โดยภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดีเรื่องละ 2 รางวัล คือ น.ส.โพระดก ได้รางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมและกำกับการแสดงยอดเยี่ยม นักแสดงได้กับน้ำเงิน บุญหนัก ในฐานะนักแสดงประกอบ รางวัลอื่นๆ สำหรับภาพยนตร์เรื่องนี้คือ เครื่องแต่งกายยอดเยี่ยมส่วนเรื่อง คนแสนคม ได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 2 รางวัล คือ บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยมและลำดับภาพยอดเยี่ยม (รางวัลพระสุรัสวดีประจำปี 2508)

ปีต่อมา พ.ศ. 2508 วิจิตร คุณาวุฒิได้รับจ้างสร้างภาพยนตร์เรื่อง เตือนร้าย(16 ม.ม. สี) วิจิตร คุณาวุฒิได้รับรางวัลตัดต่อจากภาพยนตร์เรื่องนี้ ขณะที่ผู้แสดงนำฝ่ายหญิงคือ เนาวรัตน์

วิชา ได้รางวัลด้วยและในปีเดียวกันนี้เอง วิจิตร คุณาวุฒิกี้ลงทุนสร้างภาพยนตร์เองอีกครั้ง ด้วยการอำนวยการสร้าง กำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์และลำดับภาพ เรื่อง เสน่ห์บางกอก ได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 2 รางวัล คือ กำกับการแสดงยอดเยี่ยมและบทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม (16 ม.ม. สี) แต่ครั้งนี้ วิจิตร คุณาวุฒิประสบกับการขาดทุน อันเนื่องมาจากเลือกตัวแสดงนำผิด

“หนังไม่ได้เงินเลย เพราะเอา พร ภิรมย์ มาเป็นพระเอก” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิ ในวารสารเอนเตอร์เทน,ม.ป.ป.)

“อย่างเสน่ห์บางกอก คล้ายๆ ว่าจะทำพวกตลกไฮคลาสอย่างเนี่ย แต่แล้วผิดหวังผู้ชมกลับไม่ชอบ ผิดหวังมาก...อย่างเสน่ห์บางกอกนี้คุณวิจิตรพูดเลยว่า ชั้นจะทำเธอรวยแล้วคราวนี้จะสร้างเสร็จเอามาดูแล้วหัวเราะกันทั้งบ้าน สุดท้ายไม่ได้ดังค์เลย เพราะเขาไม่ชอบตัวพระเอก พร ภิรมย์ บอกไม่หล่อ ผิดหวังหมดเลย” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ,อ้างแล้ว)

หลังจากนั้น ในช่วงเวลาของปี พ.ศ. 2510 - 2515 ไม่มีการมอบรางวัลตุ๊กตาทอง พ.ศ.2509 วิจิตร คุณาวุฒิกำกับภาพยนตร์เรื่อง เกิดเป็นหงส์ (16 ม.ม.สี) จากนั้นในปี พ.ศ.2510 วิจิตร คุณาวุฒิลงทุนสร้างภาพยนตร์เองอีกครั้งโดยตัดสินใจทำหนังแนว “ตลาค” บ้าง และยังคงทำหน้าที่กำกับการแสดง เขียนบทและลำดับภาพ ในเรื่อง ไทรโคก ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่ค่อนข้างทำเงินให้อย่างมาก

“ปี 10 ทำไทรโคก ได้ดังค์แยะ ได้เป็นล้านอีกเหมือนกัน...หนังตลาคแจเลย ซึ่งถ้าไปประกวดก็คงไม่ติดรางวัลอะไร หนังคราวนี้ลงตลาคอย่างนี้จะจำเลย” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิ ในวารสารเอนเตอร์เทน,ม.ป.ป.)

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อิทธิพล วิจิตร คุณาวุฒิได้ไปกำกับภาพยนตร์พร้อมกับพันคำ ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่เรียกได้ว่าเป็นภาพยนตร์บู๊ไทยๆ ระดับคลาสสิกเรื่องหนึ่ง³⁵ นั่นก็คือภาพยนตร์เรื่อง เพชรตัดเพชร (35 ม.ม.สี) ซึ่งเป็นภาพยนตร์ 35 ม.ม. เรื่องแรกที่วิจิตร คุณาวุฒิได้กำกับ แต่ความคิดเห็นของวิจิตร คุณาวุฒิต่อภาพยนตร์เรื่องนี้นั้น แตกต่างออกไป

“ผมว่าหนังเรื่องนี้ยังไม่ดี คอนตินิวตี้ ใช้ไม่ได้เลย ผมเองไม่ได้กำกับอะไรดีนักหนา ส่วนใหญ่ทำจากพวกการประชุม จากผ่านๆ คุณพันคำเองไม่ค่อยได้ทำเหมือนกัน มีผู้กำกับอีกคนมารับผิดชอบเป็นส่วนใหญ่” (บทความในวารสารหนังและวีดีโอ ฉบับพิเศษ,ม.ป.ป.)

³⁵ ไม่ปรากฏ,บทความในวารสารหนังและวีดีโอ ฉบับพิเศษ,ม.ป.ป.

นอกจากสร้างภาพยนตร์เรื่องโทรศอกในปี พ.ศ.2510 แล้ว วิจิตร คุณาวุฒิก็กกลับไปทำภาพยนตร์ญี่ปุ่นอีกครั้ง ด้วยการกำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์และลำดับภาพ เรื่อง คนเหนือคน (35 ม.ม.สี) ที่ถึงแม้จะทำเงินได้พอสมควร แต่ก็ยังเป็นภาพยนตร์ญี่ปุ่นเรื่องสุดท้ายที่วิจิตร คุณาวุฒิกำกับ และไม่เคยสร้างภาพยนตร์แนวดังกล่าวนี้อีกเลย

พ.ศ.2511 วิจิตร คุณาวุฒิ ลงทุนอำนวยการสร้าง กำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์ และลำดับภาพ เรื่อง ดาวรุ่ง (16 ม.ม.สี) ปี พ.ศ.2512 ลงทุนสร้างเองอีกครั้ง และยังคงทำทั้งสามตำแหน่ง ในภาพยนตร์เรื่อง น่องรัก (16 ม.ม. สี) ซึ่งเป็นภาพยนตร์ 16 ม.ม.เรื่องสุดท้ายที่วิจิตร คุณาวุฒิสร้าง ด้วยตลาดภาพยนตร์ขณะนั้นเปลี่ยนแปลงจากการทำภาพยนตร์ 16 ม.ม. สู่อการทำภาพยนตร์ 35 ม.ม.เพียงอย่างเดียว ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิต้องพักงานไปถึง 3 ปี ด้วยข้อจำกัดบางประการ

“ตลาดหนังกำลังเปลี่ยนรูป เกิดการทำหนังสามสิบห้ากันยกใหญ่ ผมหมดหนทางที่จะทำหนังสิบหกอีกต่อไป น่องรักจึงเป็นหนังสิบหกเรื่องสุดท้ายที่ผมทำ เมื่อเราทำจะทำหนังสามสิบห้าชั้นแรกคุณจะต้องมีเครื่องมือก่อน จะไปเช่าเค้าทำ เราทำไม่ได้ เพราะเค้าเขา เขากำหนดเวลา เช่น ถ้าเลยหกโมงเย็นจะต้องคิดอีกเวลา เดี่ยวผมก็เป็นโรคประสาทเท่านั้น เพราะเวลาผมทำงานจะมาเผื่อเวลาไม่ได้ถ้าไม่มีเครื่องมือผมก็ทำไม่ได้” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิในวารสารเอนเตอร์เทน, ม.ป.ป.)

แต่ดูเหมือนว่า วงการภาพยนตร์จะไม่ยอมให้วิจิตร คุณาวุฒิเลิกผลิตภาพยนตร์ เพราะจู่ๆ ฉลอง เทียมศิริ จากเอวันฟิล์ม ซึ่งสั่งเครื่องมือมาชุดหนึ่งและถ่ายทำหนังได้เพียงเรื่องเดียวก็ตัดสินใจขายอุปกรณ์ให้ทั้งกล้องและเลนส์ ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิมีเครื่องมือในการผลิตภาพยนตร์ต่อได้

“แบบออกว่าจะขายคนอื่นก็ได้ แต่ไม่ชอบ อยากให้ของที่มีอยู่ตกกับคนที่แกไว้ใจว่า จะใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ผมก็ตอบตกลงหาเงินมาผ่อนส่งให้แก” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิ ในวารสารหนังและวีดีโอฉบับพิเศษ, ม.ป.ป.)

วิจิตร คุณาวุฒิประเดิมการสร้างภาพยนตร์ 35 ม.ม. สีเรื่องแรก ด้วยการลงทุนสร้างเอง ในปี พ.ศ. 2514 โดยเป็นผู้อำนวยการสร้าง กำกับการแสดง ทำบทภาพยนตร์ และลำดับภาพเรื่อง แม่ศรีไพร ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวทำรายได้ค่อนข้างดี ถัดมาอีกปี ในปี พ.ศ. 2515 วิจิตร คุณาวุฒิเป็นผู้ลงทุนสร้างภาพยนตร์เองอีกครั้ง โดยนำเรื่อง “มือโจร” ซึ่งเป็นเรื่องที่วิจิตร คุณาวุฒิเคยนำมา

ทำเป็นภาพยนตร์ที่ลงทุนเองเป็นเรื่องแรก มาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์เรื่อง หัวใจป่า (35 สโคป สี) โดยตามรอยในการเป็นภาพยนตร์เพลงเช่นเดียวกับแม่ศรีไพร แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จ

จวบจนปี พ.ศ.2516 วิจิตร คุณาวุฒิกิจำนวนายการสร้างเองอีกครั้ง โดยซื้อบทประพันธ์ของ กฤษณา อโศกสิน มาพร้อมกัน 2 เรื่องคือน้ำเซาะทรายกับเมียหลวง แต่วิจิตร คุณาวุฒิเลือกที่จะทำเรื่อง น้ำเซาะทรายก่อน ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวทำรายได้ได้ดี แม้ว่าจะเป็นช่วงที่นักศึกษาเดินขบวนต่อต้านน้ำเน่า จนทำให้มีรอบฉายแค่วันละ 2 รอบ คือ กลางวันหนึ่งรอบ และกลางคืนหนึ่งรอบ และภาพยนตร์เรื่องนี้ยังได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 1 รางวัล คือ บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม

หลังจากประสบความสำเร็จทางด้านรายได้จากภาพยนตร์เรื่อง น้ำเซาะทราย วิจิตร คุณาวุฒิ หยุดการทำงานทางภาพยนตร์ไปเกือบ 3 ปี จนปี พ.ศ. 2519 วิจิตร คุณาวุฒิ จึงสร้างภาพยนตร์อีกเรื่องจากบทประพันธ์ของกฤษณา อโศกสิน นั่นก็คือ ปากามเทพ ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวทำรายได้ไม่ด้นัก แต่วิจิตร คุณาวุฒิได้รางวัลด้านการตัดต่อ

หลังการสร้างภาพยนตร์ดังกล่าววงการภาพยนตร์ไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง สืบเนื่องมาจากการก่อตั้งของบริษัทสร้างภาพยนตร์และการเซ็นสัญญาผูกมัดระหว่างบริษัทผู้สร้างกับโรงฉายภาพยนตร์ ทำให้ผู้สร้างอิสระหาโรงภาพยนตร์ที่จะทำการฉายภาพยนตร์ของตนเองได้ยากขึ้น วิจิตร คุณาวุฒิก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวเช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อคุณเกียรติ เอี่ยมพิงพร เสนอให้เข้าสังกัดไฟว์สตาร์ โดยให้อิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ วิจิตร คุณาวุฒิจึงตอบตกลง

วิจิตร คุณาวุฒิประเดิมการทำงานกับค่ายไฟว์สตาร์เรื่องแรก ด้วยภาพยนตร์ที่ดัดแปลงจากบทประพันธ์ของกฤษณา อโศกสิน คือเรื่อง เมียหลวง ในปี พ.ศ. 2521 ภาพยนตร์เรื่อง เมียหลวง ได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 1 รางวัล คือ ลำดับภาพยอดเยี่ยม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี เพราะภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวนี้ ทำรายได้ในเวลานั้นถึง 6 ล้านบาทกว่าบาท ซึ่งการเปิดตัวที่ดีมากนี้เองทำให้ความไว้วางใจที่ทางค่าย มีต่อวิจิตร คุณาวุฒิ และการให้อิสระในการทำงานยังมีมากขึ้น

“เค้าปล่อยเราเลย ผมกลายเป็นคนของไฟว์สตาร์ที่ไม่มีอะไรผูกพัน นี่จะทำงานเมื่อไหร่ก็บอกเค้าแล้วกัน เมื่อเค้าเปิดโอกาสให้เราขนาดนี้ เราก็ต้องทำงานให้ดีที่สุด ชื่อสัตย์ที่สุด” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิในวารสารหนังและวีดีโอ ฉบับพิเศษ, ม.ป.ป.)

การสร้างเครดิตที่ดีจนได้สิทธิพิเศษนี้ ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิเลือกเรื่องที่ดีค้างในใจมาตั้ง แต่การกำกับภาพยนตร์เรื่องแรก (ผาลีขอ) อันทำให้วิจิตร คุณาวุฒิเกิดความตั้งใจที่อยากจะทำ ภาพยนตร์เกี่ยวกับชาวเขาแบบสมบูรณ์สักครั้งเมื่อมีโอกาส และเมื่อโอกาสนั้นมาถึง วิจิตร คุณาวุฒิก็ไม่รีรอที่จะเสนอโครงการดังกล่าวทันที

“คือเรื่องต่อมาทางไฟว์สตาร์เค้าปอล์ยอมผม ไม่ว่าผมจะทำอะไรก็ตาม ผมเสนอคนนู๋เขาไป เค้ากั้งไปหมดเลยเหมือนกัน สมัยนั้นคุณเกียรติ เข็มพ็องพริยังอยู่ยังไม่ถูกยิงตาย แกปอล์ยอมฟรีเลย แกว่า..เฮ้า..จะทำคนนู๋เขาก็ทำตามใจผม ยังไม่รู้เลยว่าผมทำยังไง (หัวเราะ) แกถามอยู่คำเดียวว่า หนังสือนี้มีमतลกอยู่บ้างมั๊ย (หัวเราะ)” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิในวารสารเอนเตอร์เทน, ม.ป.ป.)

“พ่อผมเขาถือนะ ความเห็นของคนอื่นไม่เกี่ยว ชัน..และคนที่ทำงาน คนอื่นไม่เกี่ยว แม้กระทั่งเจ้าของเงิน ไฟว์สตาร์ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าหนังจะเป็นยังไง” (คณิต คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

พ.ศ.2522 คนนู๋เขา ได้รับตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 2 รางวัล คือ กำกับการแสดงยอดเยี่ยม และบทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม ได้รับรางวัลสิงห์โตทอง จากการประกวดภาพยนตร์เอเชีย ณ ประเทศสิงคโปร์ 1 รางวัล ภาพยนตร์นานาชาติเอเชีย ณ สิงคโปร์ ในฐานะภาพยนตร์ที่แสดงให้เห็นความตั้งใจ ในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ 6 ก.ค. 2522

ปีถัดมา พ.ศ. 2523 วิจิตร คุณาวุฒิสรางภาพยนตร์เรื่อง ลูกอีสาน ซึ่งได้รับรางวัลต่างๆ จากหลายสถาบัน คือ ได้รับรางวัลตุ๊กตาทองพระสุรัสวดี 2 รางวัล คือ กำกับการแสดงยอดเยี่ยม และบทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม รางวัลสุพรรณหงษ์ทองคำ 3 รางวัล คือ กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, ลำดับภาพยอดเยี่ยม

นอกจากนั้นยังได้รับรางวัลจากองค์การคาทอลิกนานาชาติ ด้านภาพยนตร์และสื่อทัศนูปการ ณ กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ โดยชนะเลิศ จากภาพยนตร์ 38 เรื่องทั่วโลกที่ส่งเข้าประกวด และตัดสินโดยกรรมการ 20 ท่านจากทั่วโลก

และท้ายที่สุดได้รับรางวัลรองชนะเลิศ การประกวดภาพยนตร์นานาชาติ ณ กรุงมนิลา จากรางวัลทั้งสิ้น 7 รางวัล ในฐานะภาพยนตร์สะท้อนชีวิตและการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ภาพยนตร์เรื่อง คนนู๋เขาและลูกอีสาน ได้รับเกียรติฉายโชว์ในงานมหกรรมภาพยนตร์ในหลายประเทศ เช่น สวีเดน สเปน รัสเซีย เดนมาร์ก นอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์ ฟินแลนด์ แคนาดา อเมริกา ฯลฯ

หลังภาพยนตร์เรื่อง “ลูกอีสาน” วิจิตร คุณาวุฒิ ได้ประกาศขอไม่ร่วมประกวดภาพยนตร์ และไม่ขอรับรางวัลใดๆ อีก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากการพุดจกกันกับทองปอนด์ต่อเรื่องดังกล่าว

“บ๊ายบอกให้เขาประกาศ ควรจะประกาศได้แล้วว่าเราได้รับมามากพอแล้ว แล้ววันหนึ่งจะต้องพ่ายแพ้เหมือนนักมวย ถ้าชกเรื่อยๆ ไม่มีวันชนะหรอก คุณต้องประกาศเลย แล้วศักดิ์ศรีคุณจะต้องอยู่ เพื่อชั้นดี ดีกว่า แล้วน้องๆ เขาจะได้รับรางวัลบ้าง เราได้รับมาตั้งเยอะแยะแล้ว ไม่เอาแล้วพอนะ” (ทองปอนด์ คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

หลังจากภาพยนตร์เรื่องลูกอีสาน วิจิตร คุณาวุฒิ หยุดสร้างภาพยนตร์ 3 ปี และระหว่างนั้น ทางบริษัทไฟว์สตาร์ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารอันเนื่องมาจากการเสียชีวิตของเกียรติ เอี่ยมพิงพร ดังนั้นเจริญ เอี่ยมพิงพร จึงก้าวเข้ามาเป็นผู้บริหารแทน ซึ่งทำให้ “ข้อตกลง” บางอย่างระหว่างวิจิตร คุณาวุฒิกับบริษัทมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

“สมัยคุณเกียรติ agreement มันเป็นแบบนี้ บริษัทไฟว์สตาร์ออกเงิน กำไรเท่าไรแบ่งครึ่ง เก็บต้นทุนก่อนนะแล้วแบ่งครึ่ง ขาดทุนเสียไม่ต้องรับ บริษัทรับเอง แต่มันเป็นการคุยกันใจ ตัวนี้มันไม่เคยอยู่ในสัญญา ตอนคุณเกียรติตายนี้ มันก็ไม่มีการคุยตรงนี้อีก...กลายเป็นว่าขาดทุนเราต้องรับด้วย” (คณิต คุณาวุฒิ, อ้างแล้ว)

ปี พ.ศ. 2528 วิจิตร คุณาวุฒิสร้างภาพยนตร์เรื่อง ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด ทั้งที่แต่เดิมแล้ว วิจิตร คุณาวุฒิ ตั้งใจที่จะนำเรื่อง ทองเนื้อเก้า จากผู้ประพันธ์คนเดียวกัน คือ ไบตัน มาทำเป็นภาพยนตร์ แต่เนื่องจากได้มีการทำเป็นละครโทรทัศน์เสียก่อน วิจิตร คุณาวุฒิ จึงเลือกเรื่องผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอดมาทำแทน

“จริงๆ แล้วคุณวิจิตรอยากได้ทองเนื้อเก้าไปทำจริงๆ แล้วไม่อยากได้เรื่องนี้หรอก ตอนแรกนะ แต่ทองเนื้อเก้าตอนนั้นมันดังเกินไป ภาพมันยังอยู่ในสมองคนมากเกินไป บุญรอดเนี่ยมันนานแล้ว ตอนนั้นนะ...ทองเนื้อเก้ายังสดอยู่ในสมองคนดู...คุณวิจิตรเลยบอกว่า ทำยังไงดีอยากได้เรื่องคนต่อสู้ชีวิต ตอนหลังก็เลยมาเอาบุญรอดไปทำแทน” (สุภาว ศิริสิงห์ (ไบตัน) , สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2546)

ภาพยนตร์เรื่องนี้ไม่ประสบความสำเร็จทางด้านรายได้ สำหรับภาพยนตร์เรื่องนี้นั้น ถือได้ว่าวิจิตร คุณาวุฒิสร้างโดยกลับไปสู่นวนภาพยนตร์ที่ตนเองถนัดอีกครั้งหนึ่ง อันถือเป็นการผ่อนคลายเป็นในตัวด้วย

“บุญรอดไม่ทำตังค์ เป็นหนังทำสนุกเท่านั้น เหมือนกับว่าผมทำบุญรอดเพื่อเป็นการผ่อนคลาย คือผมทำคนภูเขา ลูกอีสาน เป็นหนังที่ต้องศึกษาหาข้อมูล ต้องสัมภาษณ์ ไปสถานที่จริงกว่าจะได้ กว่าจะเก็บอะไรให้เป็นหนังได้เราก็อแทบตาย ทีนี้มาทำบุญรอด เราก็อยากจะผ่อนคลายทำหนังง่ายๆ” (บทสัมภาษณ์วิจิตร คุณาวุฒิในวารสารเอนเตอร์เทน,ม.ป.ป.,หน้า 42)

และอีกสองปีต่อมา คือในปี พ.ศ. 2531 วิจิตร คุณาวุฒิก็สร้างภาพยนตร์เรื่องสุดท้ายคือ เรือนแพซึ่งก็ไม่ประสบความสำเร็จทางด้านรายได้เช่นกัน

ในช่วงสุดท้ายของชีวิตการทำงาน วิจิตร คุณาวุฒิ ได้เตรียมการสร้างภาพยนตร์เรื่อง “บ้านที่เมืองน้องสิบสองปันนา” ซึ่งเป็นโครงการร่วมระหว่างบริษัทไฟว์สตาร์ กับทางรัฐบาลจีน และแผนงานที่จะต้องถ่ายทำในจีนแผ่นดินใหญ่ทั้งหมด แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการปรับเปลี่ยนหน้าที่ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของจีน โครงการได้ถูกชะลอลง และระงับไปในที่สุด

รวมรางวัลด้านภาพยนตร์ทั้งสิ้น 27 รางวัล

รางวัลพระสุรัสวดี ด้าน

ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม (ผู้อำนวยการสร้าง)	3	รางวัล
กำกับการแสดงยอดเยี่ยม	6	รางวัล
บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม	6	รางวัล
ลำดับภาพยนตร์ยอดเยี่ยม	5	รางวัล
เรื่องภาพยนตร์ยอดเยี่ยม	1	รางวัล

รางวัลสุพรรณหงษ์ทองคำ

กำกับการแสดงยอดเยี่ยม	1	รางวัล
บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม	1	รางวัล
ลำดับภาพยนตร์ยอดเยี่ยม	1	รางวัล

รางวัลสิงโตทองคำภาพยนตร์เอเชีย

ในฐานะภาพยนตร์ที่แสดงให้เห็นความตั้งใจใน

การส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ (คนภูเขา)	1	รางวัล
---	---	--------

รางวัลภาพยนตร์นานาชาติ

2

รางวัล

(รางวัลชนะเลิศจากองค์การคาทอลิกนานาชาติ และ รองชนะเลิศ ในฐานะภาพยนตร์สะท้อนชีวิตและการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด)

วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2526 สภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ ให้วิจิตร คุณาวุฒิ ได้รับพระราชทานปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ นับเป็นรายแรกของประเทศไทยในสาขาวิชานี้

วิจิตร คุณาวุฒิ ได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ภาพยนตร์) ประจำปีพุทธศักราช 2530

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า วิจิตร คุณาวุฒินั้นเกิดมาในครอบครัวชาวจีนที่ค่อนข้างมีฐานะ จึงทำให้ได้รับการสนับสนุนทางการเรียนหนังสืออย่างเต็มที่ จนถึงกับส่งไปเรียนโรงเรียนชั้นนำแห่งหนึ่งในสมัยนั้น คือ โรงเรียนวชิราวุธ แต่ลักษณะนิสัยของการชอบผจญภัย ชอบเรียนรู้อะไรต่างๆ ด้วยประสบการณ์ตรง ก็มีมาตั้งแต่สมัยเรียนเช่นกัน จุดเปลี่ยนชีวิตครั้งใหญ่ๆ ของวิจิตร คุณาวุฒินั้น เริ่มตั้งแต่การได้อ่านนวนิยายเรื่อง "ละครแห่งชีวิต" ที่ทำให้ตนเองหันเหความสนใจสู่การเป็นนักประพันธ์ และเริ่มต้นที่จะเขียนหนังสือตั้งแต่ยังเรียนชั้นมัธยม จนเมื่อจบชั้นมัธยมแล้วก็เลือกที่จะทำงานหนังสือพิมพ์ด้วย ซึ่งการทำงานด้านหนังสือพิมพ์นี้เองที่ได้หล่อหลอมความเป็นนักประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเป็นนักประพันธ์ที่ประพันธ์ "เรื่องสั้น" เป็นส่วนใหญ่ นั้น มีความสอดคล้องต่อการสร้างภาพยนตร์ที่มีความยาวเพียง 2 ชั่วโมงเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งการเป็นนักข่าวที่ทำหน้าที่ "นักข่าวพิเศษ" ที่ทำข่าวเฉพาะ ซึ่งต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวสูง ต้องใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลนั้น เป็นข่าวเด่นๆ ที่วิจิตร คุณาวุฒิ ทำนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงตัวตนของวิจิตร คุณาวุฒิว่า มีความสนใจต่อเรื่องราวของผู้ที่ด้อยสถานภาพทางสังคมหรือผู้ที่กำลังตกอยู่ในความลำบาก และลักษณะของข่าว ก็เป็นลักษณะของ "สารคดีข่าว" แสดงให้เห็นถึงความสนใจและเป็นผู้ที่รักการค้นคว้าหาข้อมูล

ขณะเดียวกันเมื่อวิจิตร คุณาวุฒิ ได้รับการยอมรับในฐานะนักประพันธ์เรื่องสั้นมือหนึ่งของวงการ ก็ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิ ได้รับโอกาสที่จะก้าวเข้ามาสู่วงการภาพยนตร์ด้วยการเริ่มต้นจากงานประพันธ์อีกประเภท คือ การเขียนบทภาพยนตร์ ซึ่งแม้ในครั้งแรกที่ยังมิได้มีการเรียนรู้จะทำให้การเขียนบทภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิเป็นเพียงการเขียนบทสนทนา แต่ก็เป็นการกระตุ้นความสนใจให้หันเหมาสู่วงการภาพยนตร์ และด้วยฝีมือทางการประพันธ์อีกเช่นกัน ที่ทำให้วิจิตร คุณาวุฒิได้มีโอกาสที่จะเรียนรู้ด้านภาพยนตร์อย่างจริงจัง ด้วยการชักชวนให้เขียนบทภาพยนตร์

ร่วมกับครูมือหนึ่งของวงการภาพยนตร์ในขณะนั้น นั่นก็คือ ครูมารุต หรือ ทวี ณ บางช้าง และการเรียนรู้จากครูที่เป็นเอกทางด้านภาพยนตร์ในแนวชีวิต และเป็นผู้ที่มีการทำงานที่ค่อนข้างละเอียดละไมท่านหนึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่หล่อหลอมให้วิจิตร คุณาวุฒิ กลายเป็นผู้กำกับภาพยนตร์ในแนวชีวิตที่ค่อนข้างละเอียดและละเอียดอ่อนในการทำงานเช่นกัน กล่าวได้ว่าความรู้ในเรื่องของการทำงานทั้งในด้านการประพันธ์เรื่องสั้น การเขียนบทภาพยนตร์ การแสดง และการกำกับภาพยนตร์นั้น ล้วนเป็นความรู้ที่ได้มาจาก “ประสบการณ์ตรง” แทบทั้งสิ้น แม้การเรียนกับครูมารุตนั้นก็ถือได้ว่าเป็นวิธีการเรียนรู้เชิงประจักษ์เช่นกัน เพราะครูมารุตให้ศึกษาจากบทภาพยนตร์ที่ครูเขียน จากนั้นสอนเรื่องรูปแบบการเขียน ความหมายของมุกตลกต่างๆ และให้ลองหัดเขียน จากนั้นจึงทำการวิจารณ์ให้ฟัง และเมื่อครูมารุตไปสร้างภาพยนตร์ วิจิตร คุณาวุฒิ ก็ไปเพื่อดูวิธีการทำงานภาพยนตร์ด้วย จึงเป็นการเรียนจากประสบการณ์เชิงประจักษ์เช่นกัน

อย่างไรก็ตามนอกจากประสบการณ์เชิงประจักษ์ที่วิจิตร คุณาวุฒิได้เรียนรู้โดยตรงด้วยตนเอง จนกลายมาเป็นพื้นฐานและวัตถุดิบในการทำงานภาพยนตร์ของตนเองแล้ว ส่วนที่จะไม่กล่าวเสียไม่ได้เลยก็คือ ความเป็นตัวตนของวิจิตร คุณาวุฒิ เองที่มีความรักในงานศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการอ่านและรสนิยมในการชมภาพยนตร์ ความมีจิตใจเมตตา ชอบช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ในภาวะลำบาก ความเป็นผู้มีระเบียบและเคร่งครัดต่อการทำงาน แต่ขณะเดียวกันก็ชอบที่จะแหวกหรือขบถในบางเรื่อง รวมถึงความเป็นคนโรแมนติก และให้ความสำคัญกับชีวิตครอบครัวมากนั้น ก็มีผลต่องานภาพยนตร์ของท่านเช่นเดียวกัน

เมื่อมาพิจารณาและสรุปเป็นข้อมูลเบื้องต้นถึงภาพยนตร์โดยรวมของวิจิตร คุณาวุฒิ แล้ว จะสรุปได้ดังนี้

ผลงานภาพยนตร์ซึ่งกำกับโดยวิจิตร คุณาวุฒินั้น มีทั้งสิ้น 31 เรื่อง คือ

ผาลีสขอ (2497) / มรสุมสวาท (2498) / ปราบปรามแห่งหัวใจ (2500) / คู่ชีวิต (2501) / รมดี (2501) / เหนือมนุษย์ (2502) / มือโจร (2503) / กัลป์งหา (2503) / สายเลือดสายรัก (2504) / จำเลยรัก (2506) / ฉลามเหล็ก (2506) / ดวงตาสวรรค์ (2507) / คมแสนคม (2508) / น.ส.พระดก (2508) / เตือนร้าย (2508) / เส้นที่บางกอก (2509) / เกิดเป็นหงส์ (2509) / ไทรโคก (2510) / เพชรตัดเพชร (2510) กำกับร่วมกับพันคำ / คนเหนือคน (2510) / ดาวรุ่ง (2511) / น้องรัก (2511) / แม่ศรีไพร (2514) / หัวใจป่า (2515) / น้ำเซาะทราย (2516) / ปากามเทพ (2519) / เมียหลวง (2520) / คนภูเขา (2520) / ลูกอีสาน (2525) / ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด (2528) / เรือนแพ (2532)

จากภาพยนตร์ทั้งหมด 31 เรื่องนั้น มีทั้งเรื่องทิวจิตร คุณาวุฒิ ประพันธ์เรื่องเอง และการนำบทประพันธ์ของผู้อื่นมาดัดแปลง โดยสามารถแบ่งให้เห็นอย่างชัดเจน ดังนี้

ภาพยนตร์ที่เขียนเรื่องเอง	ภาพยนตร์ที่ดัดแปลงจากบทประพันธ์ของผู้อื่น
<p>คูชีวิต</p> <p>มือโจร</p> <p>สายเลือดสายรัก</p> <p>หัวใจป่า (นำ "มือโจร" ของตนเองมาดัดแปลง)</p> <p>คนภูเขา</p>	<p>ผาสิทธิ์</p> <p>มรสุมสวาท (อิสรา อมันตกุล)</p> <p>ปรารถนาแห่งหัวใจ (จินตะหรา)</p> <p>รมดี</p> <p>เหนือมนุษย์ (เศก ดุสิต)</p> <p>กัลปิงหา (พนมเทียน)</p> <p>จำเลยรัก (กรุง ญ.ฉัตร)</p> <p>ฉลามเหล็ก</p> <p>ดวงตาสวรรค์ (กฤษณา อโศกสิน)</p> <p>คมแสนคม</p> <p>น.ส. โพระดก (รพีพร)</p> <p>เด็กรั้ว</p> <p>เสน่ห์บางกอก (อาจินต์ ปัญจพรรค์)</p> <p>เกิดเป็นหงส์ (ชวงส์ ฉายะจินดา)</p> <p>โทรศอก (จำลักษ์ณ์)</p> <p>คนเหนือคน</p> <p>เพชรตัดเพชร</p> <p>ดาวรุ่ง(ดวงดาว ไนนสพ.เดลิเมลล์วันจันทร์)</p> <p>น้องรัก (โอสถ จันทรินทร์ ไนนิตยสารดาราทไทย)</p> <p>แม่ศรีไพร (ธาตุดิน ของเรียมเอง)</p> <p>น้ำเซาะทราย (กฤษณา อโศกสิน)</p> <p>ป่ากามเทพ (กฤษณา อโศกสิน)</p> <p>เมียหลวง (กฤษณา อโศกสิน)</p> <p>ลูกอีสาน (คำพูน บุญทวี)</p> <p>ผู้หญิงคนนั้นที่อบุรูด (ไบตัน)</p> <p>เรือนแพ (พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์)</p>

ภาพยนตร์ที่ได้รับรางวัล ได้แก่

1. มือโจร ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม (ผู้อำนวยการสร้าง), ดาราประกอบชายยอดเยี่ยม ประจวบ ฤกษ์ยามดี
2. สายเลือดสายรัก ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, ลำดับภาพยอดเยี่ยม
3. ดวงตาสวรรค์ บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, ดารานำหญิงยอดเยี่ยม พิสมัย วิไลศักดิ์
4. คมแสนคม บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, ลำดับภาพยอดเยี่ยม (รางวัลปีเดียวกับ นางสาวโพระดก)
5. น.ส.โพระดก ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, ดาราประกอบยอดเยี่ยม น้ำเงิน บุญหนัก
6. เดือนร่ำ ภาพตัดต่อยอดเยี่ยม, ดารานำหญิงยอดเยี่ยม เนาวรัตน์ วัชรา
7. เสน่ห์บางกอก บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, รางวัลพิเศษ ตลกยอดเยี่ยม กุญชร สุชนิพันธ์
8. น้ำเซาะทราย ภาพตัดต่อยอดเยี่ยม
9. ป่ากามเทพ ภาพตัดต่อยอดเยี่ยม, ดารานำหญิงยอดเยี่ยม มยุรฉัตร เหมือนประสิทธิเวช
10. เมียหลวง ลำดับภาพยอดเยี่ยม
11. คนภูเขา กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม
12. ลูกอีสาน กำกับการแสดงยอดเยี่ยม, บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม (รางวัลพระสุรัสวดี), กำกับการแสดงยอดเยี่ยม บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยมและลำดับภาพยอดเยี่ยม (รางวัลสุพรรณหงษ์ทองคำ)

ผลงานภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิ มีลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญของภาพยนตร์ทั้ง 31 เรื่อง แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลผลงานโดยรวมของวิจิตร คุณาวุฒิ

หมายเหตุ กรณีภาพยนตร์ที่ไม่สามารถระบุแนวคิดสำคัญได้ อันเนื่องมาจากไม่มีภาพยนตร์ บทภาพยนตร์ หรือตัวบทประพันธ์ให้ศึกษา หรือมีแต่ไม่ครบถ้วน

ชื่อภาพยนตร์ / ปี พ.ศ.	ประเภท	พล็อตเรื่อง	แนวคิดสำคัญ	หน้าที่ที่วิจิตร คุณาวุฒิทำ	รางวัลที่ได้รับ	หมายเหตุ
1. ผาลิขอ / 2497	ชีวิต	-	-	กำกับการแสดง	-	
2. มรสุมสวาท / 2498	ชีวิต	-	-	กำกับ, เขียนบท	-	บทประพันธ์มีแต่ “มรสุมสวาท” ของศรีทอง ลดาวัลย์ ซึ่งไม่ใช่เรื่องเดียวกับที่นำมาทำ
3. ปราบปรามแห่งหัวใจ / 2500	ชีวิต	นางเอกถูกทำร้ายจากญาติเพื่อสมบัติ จนต้องไปปลอมตัวเป็นรูปปั้นและหลงรักกับพระเอก	ความทะยานอยาก ความอยากได้ อยากมี ทำให้คนเราทำในสิ่งที่เลวร้าย	กำกับการแสดง	-	
4. คู่ชีวิต / 2501	ชีวิต	-	-	ประพันธ์เรื่อง, เขียนบท, กำกับ	-	
5. รมดี / 2501	ชีวิต	-	-	กำกับการแสดง	-	
6. เนือมนุษย์ / 2502	บู๊	การหักเหลี่ยมเจียนคมระหว่างตำรวจกับผู้ร้าย	-	กำกับการแสดง	-	
7. มือใจ / 2503	ชีวิต	นางเอกทำสร้อยคอเพชรของเพื่อนหาย คิดหนีความผิด ไปเจอพระเอกและถูก	ความลำบากทำให้เห็นความรักแท้	ประพันธ์เรื่อง, เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ, ทุนตนเอง	ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, ดารา - ประจวบ ฤกษ์ยามดี, เพลงประกอบยอดเยี่ยม	ลงทุนสร้างเองเรื่องแรก, นักแสดงหน้าใหม่ - เยาวลักษณ์ มณีเดช

		ใจปลิ้นระหว่างทาง และได้มัจญภัยร่วมกัน				
8. กัดบึงหา / 2503	ชีวิต	นางเอกหลงรักกับพระเอกที่เป็นชาวประมง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นทหารเรือที่หนีข้อหาขบถมา	-	กำกับการแสดง		บทประพันธ์มีไม่ครบ
9. สายเลือดสายรัก / 2504	ชีวิต	การหย่าขาดของพ่อและแม่ ทำให้ลูกชายเลือกที่จะอยู่กับพ่อแม่ พ่อจะจนกว่า แต่สถานการณ์ที่เลวร้ายมากยิ่งขึ้น ทำให้พ่อต้องหาวิถีทางที่ทำให้ลูกไปอยู่กับแม่แทน	ความรักของครอบครัวและความสัมพันธ์อันดีระหว่างพ่อกับแม่นั้นเป็นสิ่งเดียวที่ลูกต้องการอย่างแท้จริง	ประพันธ์เรื่อง, เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ, ทุนตนเอง	เรื่องยอดเยี่ยม, บทยอดเยี่ยม, กำกับยอดเยี่ยม, ตัดต่อยอดเยี่ยม, ดาราตุ๊กตาเงิน - ด.ช. ภูมิพงษ์ ทัศนพยัคฆ์	ศึกษาจากบทภาพยนตร์
10. จำเลยรัก / 2506	ชีวิต	ความเข้าใจผิดทำให้นางเอกต้องโดนจับตัวไปแทนพี่สาว แต่แล้วก็กลับกลายเป็น	ความดีสามารถเอาชนะความแค้นได้	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ		เครดิตให้ดาว สุวรรณเขียนบท แต่วิจิตรก็กำกับมาก จนแทบจะเขียนเอง

		เป็นความรัก				
11. ฉลามเหล็ก / 2506	ปู่	-	-	กำกับการแสดง	-	กำกับแทนครูมารุต
12. ดวงตาสวรรค์ / 2507	ชีวิต	ด้วยความ ทะเยอทะยานทำให้นางเอกที่เป็นเพียงคนบ้านนอกยากจนทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ แต่เธอก็ไม่เคยได้สิ่งที่เธอต้องการอย่างแท้จริงเลย	ความทะเยอทะยานและความมัวเมาในกิเลสตัณหา ทำให้เกิดแต่เรื่องเลวร้าย	เขียนบท,กำกับ,ตัดต่อ	กำกับการแสดงยอดเยี่ยม,บทยอดเยี่ยม,ดาราดารา – พิสมัย วิไลศักดิ์	มีการเปลี่ยนตอนจบจากบทประพันธ์เดิม ด้วยเงื่อนไขของต้นสังกัดพิสมัย , ศึกษาจากบทภาพยนตร์
13. คมแสนคม / 2508	ปู่	-	-	เขียนบท,กำกับ,ตัดต่อ	บทยอดเยี่ยม,ลำดับภาพยอดเยี่ยม	รางวัลปีเดียวกับ นางสาวโพระดก
14. นางสาวโพระดก / 2508	ชีวิต	ความขัดแย้งระหว่างลูกสาวผู้มีดวงว่าจะแย่งชิงคนรักคนอื่นกับแม่ผู้ยังสาวและมีความต้องการทางกามรมณ์จนต้องเป็นมี	ชะตาของคนเราอาจถูกกำหนดไว้ แต่จะเป็นอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเองด้วย	เขียนบท,กำกับ,ตัดต่อ,ทุนตัวเอง	ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม,กำกับการแสดงยอดเยี่ยม	ศึกษาจากบทภาพยนตร์

		ความสัมพันธ์กับ ตนเอง				
15. เดือนร่ำ / 2508	ชีวิต	-	-	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	ตัดต่อยอดเยี่ยม, ดารา – นาวรัตน์ วีชรา	
16. เสน่ห์บางกอก / 2509	ตลก	ความต้องการความ ก้าวหน้าและความ คาดหวังต่อเมือง หลวง ทำให้พระเอก ตัดสินใจหนีจาก การบวชตอบแทน คุณ แต่เรื่องกลับ กลายเป็นเลวร้าย	เมืองหลวงไม่ได้สวย งามอย่างที่คิด รวม ทั้งคนเมืองหลวงด้วย และการทำอะไรโดย คิดถึงแต่ตนเองนั้น บางทีก็อาจทำให้เกิด เรื่องร้ายแรงอย่างไม่ คาดคิด	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ, ทุนตัว เอง	บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดง ยอดเยี่ยม	ศึกษาจากภาพยนตร์และบทภาพ ยนตร์
17. เกิดเป็นหงส์ / 2509	ชีวิต	ความรักระหว่าง หญิงสูงศักดิ์ที่ตก อับกับชายหนุ่มยาก จนซึ่งโดนญาติตัว เองโกง	ทรัพย์สินสมบัติ ยศฐา บรรดาศักดิ์เป็นเพียง สิ่งนอกกาย ความรัก ต่างหากที่เป็นเรื่อง จริง	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	-	ศึกษาจากบทพากย์ภาพยนตร์และ นิยาย
18. ไทรโคก / 2510	ชีวิต	การแย่งชิงที่ดินที่ ไทรโคก จนทำให้ทำ เรื่องต่างๆ จนเกิด	ชีวิตคนเรามีขึ้นมีลง ใครกระทำการเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	(เป็นช่วงปีที่ไม่มีการ มอบรางวัล จนถึงปี 2515)	ศึกษาจากบทภาพยนตร์

		เหตุฉุนฉวย				
19. เพชรตัดเพชร / 2510	ปู่	การหักเหลี่ยมกันไปมาระหว่างตำรวจกับผู้ร้าย	การหักเหลี่ยมเจียนคมมีเสมอในหมู่มีจาชีพ ไครฉลาดกว่ายอมเอาตัวรอดไปได้	กำกับร่วมกับพันคำและผู้กำกับอีกท่าน	-	ศึกษาจากภาพยนตร์
20. คนเหนือคน / 2510	ปู่	การจับผู้ก่อการร้ายโดยอาศัยการเข้าไปแทรกซึม และการเกลี้ยกล่อมให้คนเคยร้ายกลายเป็นคนดี	ผู้ที่เอาชนะใจตนเองได้ นั่นคือ คนเหนือคน	เขียนบท,กำกับ,ติดต่อ	-	ศึกษาจากภาพยนตร์
21. ดาวรุ่ง / 2511	ชีวิต	การปลอมตัวเพื่อมารับสมบัติแทนเพื่อน แต่ไม่เคยเอาเปรียบ และการปรวนแปรของความรัก	คนเราเกิดมาล้วนตัวเปล่า	เขียนบท,กำกับ,ติดต่อ	-	ศึกษาจากบทภาพยนตร์
22. น้องรัก / 2511	ชีวิต	พี่น้อง 2 คน ซึ่งพี่ยอมทำทุกอย่างแม้กระทั่งขายศักดิ์ศรี	สำหรับคนบางคนความรักที่มีให้น้องตนเองนั้นมันมากจน	เขียนบท,กำกับ,ติดต่อ	-	ภาพยนตร์ 16 ม.ม. เรื่องสุดท้าย, ศึกษาจากบทภาพยนตร์

		ของตน เพื่อให้น้อง มีความสุข และ สะดวกสบาย	ยอมสละได้ทุกอย่าง โดยไม่ได้อะไรสิ่งตอบแทน ใดๆ เลย			
23. แม่ศรีไพร / 2514	ชีวิต / เพลง	การแก้แค้นในเรื่อง ของความรัก	กิเลสนำมาซึ่งความ สูญเสีย	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	-	เรื่องแรกของ นาท ภูวนัย
24. หัวใจป่า / 2515	ชีวิต / เพลง	-	-	ประพันธ์เรื่อง, เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	-	นำ "มือโจร" มาดัดแปลง
25. น้ำเซาะทราย / 2516	ชีวิต	ชีวิตครอบครัวที่ สมบูรณ์เพียบพร้อม ที่ถูกทำลายลง เพราะกิเลสตัณหา	ชีวิตคนเราไม่มีใคร ชนะได้ตลอดเวลา วัน หนึ่งต้องพบกับความ พ่ายแพ้	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม	ศึกษาจากนวนิยาย
26. ปากามเทพ / 2519	ชีวิต	หญิงม่ายจากสามีมี เมียน้อย หลงรัก เด็กหนุ่มและรับ อุปการะ แต่เด็ก หนุ่มกลับมารักกับ ลูกเลี้ยงของตนเอง	ความรักและตัณหา เป็นเรื่องตลก ไม่มี ใครจะเกณฑ์อะไรได้ โดยเฉพาะเมื่อปล่อย ให้ตัวเองจมอยู่กับ กิเลสตัณหา	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	ตัดต่อยอดเยี่ยม, ดารา - มยุรฉัตร เหมือนประสิทธิ์เวช	ศึกษาจากภาพยนตร์และบทภาพยนตร์
27. เมียหลวง / 2520	ชีวิต	ชีวิตหลังการแต่งงาน ของคู่แต่งงานที่ ดูเหมือนเหมาะสม กันทุกประการ แต่	การแต่งงานไม่ใช่จุด สิ้นสุดของความรัก และบางครั้งการ กระทำของคนที่ได้ชื่อ	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ	ลำดับภาพยอดเยี่ยม	เรื่องแรกที่เข้าไฟว์สตาร์, ศึกษาจาก ภาพยนตร์, บทพากย์ภาพยนตร์และบท ภาพยนตร์

		ต้องมาเผชิญกับ ความไม่อึดในกาม รมณ์ของสามีตน	ว่าเป็นสามี ก็มากเกินไป กว่าที่จะต้องทน			
28. คนภูเขา / 2520	ชีวิตกึ่ง สารคดี	ชะตากรรมของ หนุ่มอึดที่มีทั้งขึ้น และลง จนในที่สุดก็ ต้องฆ่าคนตาย เพราะถูกบีบคั้น	คนทุกคนมีที่ทางของ ตนเอง ซึ่งกฎบางกฎ ที่คนอื่นถื่นถื่นตั้งไว้ นั้น ไม่สามารถนำไป ใช้ได้	ประพันธ์เรื่อง,เขียนบท, กำกับ,ตัดต่อ	บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดง ยอดเยี่ยม	ได้รับรางวัลระดับนานาชาติ,ศึกษาจาก ภาพยนตร์
29. ลูกอีสาน / 2525	ชีวิตกึ่ง สารคดี	ชีวิตดิ้นรนของ ครอบครัวเด็กชาย ชาวอีสานคนหนึ่ง ซึ่งพ่อพยายามปลูก ฝิ่งให้รักผืนแผ่นดิน ตนเอง	คนเราเกิดที่ไหนก็เป็น คนของที่นั่น	เขียนบท,กำกับ,ตัดต่อ	บทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, กำกับการแสดง ยอดเยี่ยม (พระ สุรัสวดี) กำกับ,บท,ตัดต่อ (สุพรรณหงษ์ทองคำ)	ได้รับรางวัลระดับนานาชาติ, หลังจาก เรื่องนี้ประกาศไม่รับรางวัลใดๆ อีก, ศึกษาจากบทประพันธ์และภาพยนตร์
30. ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญ รอด / 2528	ชีวิต	การต่อสู้และ พยายามทำมาหา กินของผู้หญิงคน หนึ่งที่ใครๆ ต่าง ปรามาสว่าต้องขาย ตัวเหมือนพี่สาวตน เอง	คนเรามีศักดิ์ศรีในตน เอง และการจะสร้าง ตัวได้นั้น ไม่ใช่การ หยีบยิ้นให้แต่เพียง อย่างเดียว แต่ต้อง สอนให้เขารู้จักที่จะ ยืนด้วยตนเองให้ได้	เขียนบท,กำกับ,ตัดต่อ	(ไม่รับรางวัลใดๆ ตั้ง แต่เรื่องลูกอีสาน)	ความตั้งใจแรกคือ จะนำเรื่อง "ทองเนื้อ เก้า" มา สร้างแต่ถูกทำเป็นละครโทรทัศน์ซึ่งดังมากเสียก่อน จึงเปลี่ยนเรื่อง มาทำ,ศึกษาจากภาพยนตร์และบท ประพันธ์

			ด้วย			
31. เรือนแพ / 2532	ชีวิต	ชายหนุ่ม 3 คนเป็นเพื่อนกัน หลงรักหญิงสาวคนเดียวกัน แล้วชะตาก็พลิกผันที่ทำให้มีทางเดินที่ต่างกัน และวันหนึ่งต้องเผชิญหน้ากันด้วยสถานภาพของฝ่ายตรงข้าม	มิตรภาพที่งดงามระหว่างเพื่อน ซึ่งบางครั้ง ด้วยภาระหน้าที่ก็ต้องทำให้ทำในสิ่งที่ทำร้ายมิตรภาพนั้น	เขียนบท, กำกับ, ตัดต่อ		ภาพยนตร์เรื่องสุดท้าย, สร้างเรื่องนี้หลังจากโครงการ "บ้านพี่เมืองน้องสืบสองปันนา" ถูกระงับ, ศึกษาจากภาพยนตร์และทรีทเมนต์

หมายเหตุ มีภาพยนตร์ที่วิจิตร คุณาวุฒิมิคิดจะสร้างแต่ไม่ได้สร้าง คือ คำพิพากษา ทองเนื้อเก้า บ้านพี่เมืองน้องสืบสองปันนา และเรื่องราวเกี่ยวกับชาวไทยใหญ่ ที่ต้องการเรียกร้องเอกราชให้ตนเอง, เนื้อเรื่องของภาพยนตร์ดูได้ที่ภาคผนวก

สรุปการวิเคราะห์ผลงานภาพยนตร์โดยรวมของวิจิตร คุณาวุฒิ

นอกจากภาพยนตร์สองเรื่องที่ได้ทำการวิเคราะห์เจาะลึกแล้ว ผู้วิจัยยังได้ทำการศึกษาข้อมูลจากภาพยนตร์เรื่องอื่นๆ ของวิจิตร คุณาวุฒิ ทั้งจากการชมภาพยนตร์ในกรณีที่ยังมีวัสดุให้ชม และการศึกษาจากบทภาพยนตร์ดังที่ได้แจกแจงรายละเอียดไว้ในบทที่ 3 แล้ว จึงได้ข้อสรุปในการวิเคราะห์ภาพยนตร์โดยรวมของวิจิตร คุณาวุฒิ ดังนี้

1. แนวภาพยนตร์ (Film Genre)

คุณวิจิตรค่อนข้างมีความชื่นชอบในการทำภาพยนตร์ในแนวที่เรียกว่า “ชีวิต” กล่าวคือ คุณวิจิตรได้สร้างภาพยนตร์ในแนวชีวิตทั้งหมด 24 เรื่อง เป็นภาพยนตร์แนวบู๊ทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ เหนือมนุษย์ ฉลามเหล็ก คมแสนคม เพชรตัดเพชรและคนเหนือคน และเป็นภาพยนตร์กึ่งสารคดี 2 เรื่อง คือ คนภูเขากับลูกอีสาน ภาพยนตร์ส่วนใหญ่เป็นแนวชีวิต แม้จะกึ่งสารคดี ก็ยังเป็นแบบแนวชีวิตที่กลมกลืนกับความเป็นสารคดี ซึ่งสอดคล้องกับรสนิยมส่วนตัวในเรื่องการชมภาพยนตร์ การเรียนรู้ภาพยนตร์จากครูเป็นครูในแนวชีวิตเช่นกัน นอกจากนั้นภาพยนตร์ในแนวชีวิตนั้นก็ยังเน้นไปที่การมีบทบาทของตัวเอกที่เป็นผู้หญิงด้วย

2. ตัวละครในเรื่อง (Character)

ตัวละครเอกส่วนใหญ่ในภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิ เป็นผู้หญิง และผู้หญิงเหล่านั้นจะมีความเข้มแข็งบางประการ ทั้งในเรื่องที่เลือกจากบทประพันธ์มาทำ เช่น เมียหลวง ผู้หญิงคนนั้น ชื่อบุญรอด นางสาวโพระดก ดาวรุ่ง น่องรัก เสน่ห์บางกอก ฯลฯ หรือเรื่องที่แต่งขึ้นมาเอง อาทิ คนภูเขาแบบเดิม นอกจากนั้น ตัวละครซึ่งเป็นผู้หญิงนั้น มักจะมีการประกบระหว่างตัวละครหญิงคู่กัน อาทิ แสงโสมกับอำพันในมือโจร โดยบางเรื่องจะมีการแบ่งแยกระหว่างผู้หญิงที่ดีและไม่ดี เช่น อรอินทร์กับวิกันดา ใน “เมียหลวง” ดาวรุ่งกับเจนเนตร ใน “ดาวรุ่ง” เคลียร์กับรัมภา ใน “ป่ากามเทพ” โพระดกกับแม่ ใน “น.ส.โพระดก” โสภาและชิงชิงกับอมรา ใน “คนเหนือคน” สะไบกับแก้วทิพย์ ใน “เสน่ห์บางกอก” บุญรอดกับสุนีย์ ใน “ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด” แสดงให้เห็นรสนิยมหรือทัศนคติบางประการว่า วิจิตร คุณาวุฒิ ไม่ชอบผู้หญิงมีจริตนัก เช่น เจนเนตร แก้วทิพย์ อมรา เป็นต้น

นอกจากนั้น ตัวละครในเรื่อง โดยมากไม่มีลักษณะของตัวละครแบบเมโลดราม่า กล่าวคือ ตัวละครจะไม่มี ความตายตัวในบุคลิกนิสัย นางเอกจะไม่ใช่นางเอกที่แสนดี ประเสริฐ ล้ำเลิศ พระเอกก็มักไม่ใช่พระเอกที่สมบูรณ์พร้อม แต่ตัวผู้ร้ายที่เป็นตัวหลักนั้นมักมีผู้ร้ายที่มีลักษณะคล้ายๆ

กับตัวละครเมโลดรามาคือ ค่อนข้างร้ายตลอด แต่ผู้ที่อยู่ฝั่งเดียวกับผู้ร้ายนั้น จะมีลักษณะที่ "กลม" มากกว่าคือ มีทั้งดีและเลวอยู่ในตัว นอกจากนั้นในบางครั้ง คนที่มีลักษณะเหมือนว่าจะป็นนางเอกคือ อ่อนหวาน แสดนตินั้น กลับกลายเป็นคนร้าย หรือกลายเป็นนางรองไปก็มี ซึ่งเป็นตัวละครที่ค่อนข้างมีลักษณะความเป็นตัวละครในแนวสัจนิยม คือมีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงมากกว่า

3. เรื่องราว (Story)

เรื่องราวในภาพยนตร์ส่วนใหญ่ของวิจิตร คุณาวุฒิ มักเป็นเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับความรัก และเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงความมัวเมาในกิเลสและทรัพย์สินสมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นๆ ของการสร้างภาพยนตร์จะมีแต่เรื่องราวเช่นนี้ และภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิ นั้นไม่มีการชูประเด็นปัญหาทางสังคมอย่างเด่นชัด แต่มักมีการเสนอแง่มุมของบุคคลผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เช่น บรรดาชนชั้นล่างหรือชนกลุ่มน้อย และจุดจบของเรื่องมักมีข้อสรุปที่ว่า คนทำเช่นไรย่อมได้รับผลเช่นนั้น และเรื่องราวมักมีความสลับซับซ้อน เกี่ยวพันและมีเงื่อนไขต่างๆ อยู่ โดยจะค่อยๆ คลี่คลายตามความก้าวหน้าของการดำเนินเรื่อง

4. โครงเรื่อง (Structure or Plot)

วิจิตร คุณาวุฒิมักใช้การเปิดเรื่องด้วยการปูพื้นให้คนดูมีความเข้าใจในตัวละครหลักๆ ที่สำคัญเสียก่อน ว่าเป็นใคร มีสถานะเช่นไร และโดยมากมักใช้วิธีการเดียวกันคือ การใช้บทสนทนาเป็นการบอกเล่าให้ทราบ คือเป็นการให้ข้อมูลแก่คนดูด้วยบทสนทนานั้นเอง

ในส่วนของการดำเนินเรื่องของวิจิตร คุณาวุฒิ มักมีลักษณะของการพลิกผัน ไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเรื่องราวของความรักนั้นมักมีการพลิกผัน เปลี่ยนแปลงเสมอ บางครั้งในการสร้างเรื่องในตอนต้น อาจดูเหมือนจะให้ตัวละครฝ่ายชายรักกับอีกคน แต่จะมีจุดพลิกผันให้เปลี่ยนไปเป็นอีกคนอยู่เสมอ และดำเนินเรื่องด้วยการให้ตัวละครต้องพบกับอุปสรรคและข้อขัดแย้งที่มีระดับของความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งอุปสรรคและข้อขัดแย้งเหล่านั้น มักเกิดขึ้นจากกิเลสของมนุษย์ ได้แก่ รัก โลภ โกรธ และหลง

สำหรับในส่วนของการปิดเรื่องนั้น โดยมากมักเป็นการจบเรื่องแบบมีความสุข (Happy Ending) แต่ขณะเดียวกัน ก็ไม่ใช่ทุกคนที่จะได้รับผลตอบแทนที่ดีเสมอไป แต่ในจำนวนตัวละครฝ่ายดีนั้น จะมีอย่างน้อยหนึ่งคนที่ได้รับผลตอบแทนที่ดีในบั้นปลาย แม้กระทั่งฝ่ายตัวละครที่เป็นผู้ร้ายเองก็ตาม ในระดับตัวละครร้ายที่เป็นตัวหลัก มักได้รับผลตอบแทนที่เลวร้าย แต่ตัวอื่นๆ ก็มีทั้ง

ที่ได้รับผลร้าย และไม่ได้รับผลด้วย ซึ่งลักษณะที่ว่่านี้ มีความสอดคล้องกับการดำเนินเรื่องของละครแนวสัจนิยม ไม่ใช่แบบเมโอดรามาที่ฝ่ายดีมักได้รับผลดีเสมอ และฝ่ายร้ายมักได้รับผลร้ายเสมอ

5. บทสนทนา (Dialogue)

บทสนทนาของวิจิตร คุณาวุฒิ นั้น มักจะมีความเป็นธรรมชาติที่เข้ากับตัวละคร กล่าวคือ หากเป็นตัวละครที่อยู่ในแวดวงชั้นสูงก็จะพูดอีกแบบ เป็นคนบ้านนอกก็พูดอีกแบบ เพราะวิจิตร คุณาวุฒินั้นเน้นมากในเรื่องของบทสนทนาว่าต้องมีความเป็นธรรมชาติ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาเขียน และมักมีการใช้บทสนทนาทำหน้าที่เพื่อให้อ่านข้อมูลแก่ผู้ชมค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการเปิดเรื่องเพื่อให้คนดูได้รู้ถึงที่มาของเรื่องราวหรือพื้นฐานของตัวละครด้วยแล้ว วิจิตร คุณาวุฒิจะใช้บทสนทนาเป็นเครื่องมือในการทำหน้าที่ดังกล่าวอยู่เสมอ บางครั้งด้วยการให้ตัวละครนั้นๆ เล่าให้ตัวละครอีกตัวฟัง หรืออาจให้ตัวละครอื่นพูดถึงตัวละครนั้นๆ แทน

นอกจากนั้นวิจิตร คุณาวุฒิ ยังได้ใช้บทสนทนาเพื่อแสดงความเป็นละครตัวนั้นๆ (reveal character) ได้อย่างชัดเจนว่า ตัวละครนั้นเป็นคนพูดตรงไปตรงมา เป็นคนขี้ประจบ เป็นคนเห็นแก่ตัว ฯลฯ ส่วนการใช้บทสนทนาเพื่อแสดงสถานภาพทางอารมณ์ของตัวละครนั้น วิจิตร คุณาวุฒิ ก็มีการใช้เพื่อช่วยแสดงอารมณ์แต่มักไปเน้นหนักที่การแสดงของตัวละครมากกว่า ยกเว้นหากเป็นภาพยนตร์ที่นำบทประพันธ์มาแล้ว ก็มักจะคงไว้ซึ่งการใช้บทสนทนาที่เชือดเฉือน แสดงอารมณ์ของตัวละคร ตามบทประพันธ์ดั้งเดิม

และในส่วนของบทสนทนานี้ ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้เทคนิคของบทสนทนาในการสร้างภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิด้วย กล่าวคือ วิจิตร คุณาวุฒิ มักใช้การ “ล้อ” บทสนทนา ในภาพยนตร์ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เช่น ในเรื่องของปากามเทพนั้น มีการตัดสลับระหว่างสองฉาก โดยฉากหนึ่งเป็นเคลียคุยกับรำพร และอีกฉากเป็นสดมภ์คุยกับภรรยาบ่อย โดยจะแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

เคลียกับรำพร

“แกจำไว้นะเคลีย ถ้าแกมีผัว อย่าให้ผัวแกเห็นแกเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปีเด็ดขาด”

จากนั้นภาพจะตัดไปที่

สดมภ์กับภรรยาบ่อย

“ฉันไม่สนหรอกว่าคุณจะเห็นฉันเป็นไดโนเสาร์เท่าล้านปียังไง คุณจะไปไหนกับใครก็ไม่
สึกไม่หรอ ขออย่างเดียวอย่าเอาโรคกลับมาบ้านแล้วกัน”

ตัวอย่างที่ 2

สดมภ์กับภรรยาบ่อย

“ผู้หญิงนะ ยังไงก็ไม่ชอบให้เห็นตำตาคะคะ อย่าลืมนะเมียกับโสเภณีนะต่างกัน”

จากนั้นภาพจะตัดไปที่

รำพรกับเคลีย

“มันก็เหมือนกันแหละแกเอ๊ย..เมียก็โสเภณี โสเภณีก็เมีย ใ้พวกผู้ชายมันไม่เห็นเราต่าง
กันตรงไหนหรอก”

ลักษณะการล้อด้วยบทสนทนาที่มีเนื้อหาเหมือนกัน แต่คนพูดเป็นคนละคนกัน คนละ
สถานการณ์กันนี้ มีในภาพยนตร์หลายๆ เรื่องของวิจิตร คุณาวุฒิ อาทิ ในเรื่องดาวรุ่ง เมื่อพ่อของ
เจนเนตรบอกกับแม่ของเจนเนตรว่า ตนเองประชาธิปไตยในเรื่องรัก จากนั้นก็ตัดไปที่ ย่าคุยกับภา
วินว่า “ย่าประชาธิปไตยในเรื่องรัก” เช่นกัน เรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของภาพยนตร์ที่
สร้างโดยวิจิตร คุณาวุฒิ ก็ได้ นอกจากนั้นในภาพยนตร์บางเรื่องยังมีการล้อภาพยนตร์ตนเองอีก
ด้วย เช่น ในเรื่อง “ดวงตาสวรรค์” ซึ่งมีบทของน่าน นฤปกรณ์ซึ่งเป็นผู้กำกับภาพยนตร์ที่จะชักชวน
แพนมาเล่นภาพยนตร์นั้น ก็มีบทสนทนาว่าจะสร้างเรื่องลมลงนี้แข่งกับดวงตาสวรรค์ของชาติ
อินทรวชิตร ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ขันของวิจิตร คุณาวุฒิ

การใช้บทสนทนาเพื่อตอกย้ำหรือส่งเสริมบุคลิกลักษณะของ “ผู้แสดง” ลักษณะดังกล่าวนี้
มีในภาพยนตร์หลายเรื่องเช่นกัน กล่าวคือ ได้มีการเขียนบทสนทนาเพื่อเน้นถึงลักษณะของตัว
แสดงว่าเป็นลักษณะของตัวละครนั้น เช่น การชมเชยดวงตาของท่านหญิงมานศรี ในภาพยนตร์
เรื่อง “เกิดเป็นหงส์” ว่า นัยน์ตาเหมือนหยาดน้ำผึ้ง ซึ่งผู้แสดงก็คือ เพชรา เชาวราษฎร์ หรือในภาพ
ยนตร์เรื่องดาวรุ่ง ก็มีการพูดถึงลักษณะของภาวินว่า รูปร่างสูงใหญ่เหมือนมิตร ชัยบัญชา (ซึ่งผู้
แสดงก็คือ มิตร เช่นกัน) การบรรยายถึงลักษณะที่ดูเจ้าชู้ของอิสเรศ ซึ่งผู้แสดงก็คือ รุจน์ รัตนภาพ
หรือการมีหุ่นอันอวบอิมโดยไม่ต้องอาศัยฟองน้ำของดาวรุ่ง ซึ่งแสดงโดยโสภา สถาพร เป็นต้น ซึ่ง

การใช้บทสนทนาเพื่อการดังกล่าวนี้ ไม่มีอยู่ในทฤษฎีการเขียนบท แต่เป็นเทคนิควิธีเฉพาะของ วิจิตร คุณาวุฒิ ที่นำมาใช้ในภาพยนตร์ของตนเอง

6. การแสดงทางอารมณ์และร่างกาย

วิจิตร คุณาวุฒิ ได้เน้นในส่วนขององค์ประกอบดังกล่าวเป็นหลักที่สำคัญในการกำกับภาพยนตร์ของตนเอง กล่าวคือ นักแสดงหรือตัวละครจะมีการแสดงออกถึงอารมณ์ และการแสดงออกทางร่างกายได้อย่างชัดเจนและโดดเด่น เรียกได้ว่าสามารถใช้เพียงร่างกาย แววตา และท่าทางก็สามารถแสดงอารมณ์ออกมาได้อย่างเด่นชัดโดยไม่ต้องอาศัยคำพูด แม้ว่าจะมิใช่การสื่อด้วยภาพดังที่การสื่อสารทางภาพยนตร์ใช้ หรือมิได้อาศัยเทคนิคของกล้อง แสง เสียงหรือองค์ประกอบอื่นๆ ของภาพยนตร์มาช่วย ทว่าการอาศัยแต่เพียง “การแสดง” นั้น วิจิตร คุณาวุฒิ ก็ทำได้เป็นอย่างดีและค่อนข้างให้ความสำคัญกับส่วนนี้ค่อนข้างมาก

นอกจากนั้นในส่วนของการแสดงออกทางร่างกายนั้น มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า วิจิตร คุณาวุฒิ มักให้ตัวละครใช้อาการ “เกลือกกลิ้ง” เพื่อแสดงความรู้สึกเจ็บปวด เสียใจ ซึ่งนอกจากตัวอย่างจากภาพยนตร์สองเรื่องที่ได้กล่าวมาแล้ว ในภาพยนตร์หลายๆ เรื่องก็มีข้อติดดังกล่าวเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพยนตร์เรื่องมือโจรนั้น ข้อติดการเกลือกกลิ้งของโจรนั้นเรียกได้ว่าแทบจะเป็นพิมพ์เดียวกันกับข้อติดของอาโยะในเรื่องคนภูเขาเลยทีเดียว

7. การใช้เทคนิคของภาพยนตร์

สำหรับการใช้เทคนิคของภาพยนตร์นี้ หากแยกการวิเคราะห์ออกเป็นการสื่อความหมายด้วยภาพหรือการใช้มุมกล้องและขนาดภาพ การจัดแสงเพื่อสื่อความหมาย การจัดองค์ประกอบภาพ และการสื่อความหมายด้วยเสียงแล้ว มีข้อสรุปต่อผลงานโดยรวมดังนี้

7.1 การสื่อความหมายด้วยภาพด้วยการใช้มุมกล้อง การเคลื่อนไหวกล้องและขนาดภาพ

การใช้มุมกล้องมักใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึง “การแสดง” ของตัวละครมากกว่าการสื่อความหมายในเชิงภาพยนตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาพยนตร์ช่วงต้นๆ ของวิจิตร คุณาวุฒิ นั้น มักจะใช้มุมกล้องแบบมุมมองให้คนดูได้ดูตัวละครแสดงบทบาทของตนในระดับสายตาปกติ สำหรับการเคลื่อนไหวกล้อง วิจิตร คุณาวุฒิ มักใช้การแพนกล้อง (panning) ค่อนข้างมาก เพื่อให้เห็นสภาพโดยรอบและนำสายตาผู้ชมไปสู่สิ่งที่ต้องการให้ผู้ชมรับรู้ สำหรับขนาดภาพมักใช้ภาพใน

ระดับกลาง (medium shot) มากกว่า ส่วนการใช้ขนาดภาพระดับใกล้ (close up) และระดับใกล้มาก (extreme close up) เพื่อเน้นอารมณ์ตัวละครนั้นมีไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลที่วิจิตร คุณาวุฒิเคยให้สัมภาษณ์ว่าตนเองนั้น เป็นผู้กำกับที่อยู่ในช่วงต่อระหว่างละครกับภาพยนตร์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การใช้ขนาดภาพเพื่อแสดงให้เห็นอารมณ์นั้น กลับไม่ใช่ระดับใกล้อย่างที่การสื่อความหมายทางภาพยนตร์ใช้ แต่ใช้ภาพขนาดกลางแล้วให้ผู้แสดงเป็นผู้สื่ออารมณ์ให้คนดูได้รับรู้เองซึ่งเป็นทักษะการแสดงในเชิงละครมากกว่าภาพยนตร์ แต่วิจิตร คุณาวุฒิจะใช้ขนาดภาพใกล้หรือใกล้มากเพื่อเน้นถึงวัตถุบางอย่างที่ต้องการให้เห็นความสำคัญมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "วัตถุที่กำลังเดือด" เช่น หม้อข้าวกำลังเดือด กาน้ำร้อนกำลังเดือด ฯลฯ ซึ่งวิจิตร คุณาวุฒิ มักใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำของการแสดงให้ผู้ชมทราบ ว่า กำลังจะมีสถานการณ์บางอย่างที่หนัก เครียด หรือร้ายแรง เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามในส่วนของมุมกล้อง ขนาดภาพ และการเคลื่อนไหวของกล้องเพื่อการสื่อความหมายในเชิงการสื่อสารทางภาพยนตร์นั้น จะมีใช้มากในภาพยนตร์เรื่องหลังๆ ของวิจิตร คุณาวุฒิ

7.2 การจัดแสงเพื่อสื่อความหมาย

ในส่วนของการจัดแสงเพื่อสื่อความหมายเช่นกัน ในช่วงของภาพยนตร์เรื่องแรกๆ ของวิจิตร คุณาวุฒิ นั้น จะเน้นไปที่การจัดแสงเพื่อให้นักแสดงดูดี ช่วยสร้างเงาที่ลบจุดบกพร่องของตัวแสดง หรือเป็นการจัดแสงเพื่อให้เห็นถึงประกอบฉากที่ต้องการให้เห็นได้ชัดเจน แต่ไม่ค่อยมีการใช้แสงเพื่อการสื่อความหมายมากนัก แต่ในภาพยนตร์เรื่องหลังๆ จะมีการจัดแสงเพื่อสื่อความหมายในเชิงภาพยนตร์มากขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในการวิเคราะห์ภาพยนตร์ 2 เรื่อง

7.3 การจัดองค์ประกอบภาพ

การจัดองค์ประกอบภาพในภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิ นั้น จะมีลักษณะการจัดองค์ประกอบที่มีมิติความลึก (perspective) ให้กับภาพที่ปรากฏ มักจะต้องมีพื้นหน้า (foreground) และ พื้นหลัง (background) ครบถ้วน และการวางมิติความลึกของภาพนั้น มักใช้ตัวละครประกอบอื่นๆ เป็นองค์ประกอบของการวางให้เกิดมิติด้วย รวมทั้งมีการวางตำแหน่งให้ความกลมกลืนสวยงามกับภาพโดยรวมที่ปรากฏ (ดูตัวอย่างได้ในภาพยนตร์ทั้ง 2 เรื่อง)

นอกจากนั้น การวางตำแหน่งของตัวละครหรือผู้แสดง (blocking) ซึ่งเป็นศาสตร์หนึ่งของละครเวทีนั้น วิจิตร คุณาวุฒิ ก็นำมาใช้อย่างมากเช่นกัน และการวางตำแหน่งดังกล่าวนี้ก็

สอดคล้องกับทฤษฎีของการสื่อความหมายเชิงภาพยนตร์ด้วย คือ วิจิตร คุณาวุฒิ จะให้การวางตำแหน่งของตัวละครที่มีอำนาจเหนือกว่า หรืออยู่ในสถานะที่ได้เปรียบ หรืออยู่ในภาวะที่เน้นให้โดดเด่น อยู่เบื้องหน้าเสมอ และเมื่อใดที่สถานะหรือภาวะของตัวละครนั้นๆ กลายกลับเป็นรองไปแล้ว ตำแหน่งของตัวละครนั้นๆ จะหายไปอยู่ที่ด้านหลัง และผู้ที่พลิกสถานะได้เปรียบจะเป็นผู้ที่มาอยู่ที่เบื้องหน้าแทนทันที ซึ่งการวางตำแหน่งดังกล่าวนี้อาจมีการสลับสับเปลี่ยนในชั้นเดียวกัน หรือเมื่อเปลี่ยนชั้นก็ได้

7.4 การสื่อความหมายด้วยเสียง

เนื่องจากวิจิตร คุณาวุฒิ สร้างภาพยนตร์ทั้งหมดโดยมิได้เป็นภาพยนตร์ในระบบ sound on film ดังนั้นเสียงทั้งหมดที่ปรากฏในภาพยนตร์จึงเป็นเสียงที่เกิดจากการบันทึกเพิ่มลงไปทีหลัง ไม่ว่าจะเป็นเสียงพากย์บทสนทนา เสียงดนตรีและเพลงประกอบ หรือเสียงประกอบ(sound effect) ดังนั้นในเรื่องของมิติของเสียงที่มีในภาพยนตร์ปัจจุบันนั้น จะไม่ปรากฏในภาพยนตร์ของวิจิตร คุณาวุฒิ อย่างไรก็ตามในส่วนของ การสื่อความหมายด้วยเสียงนั้น วิจิตร คุณาวุฒิ จะเน้นไปที่น้ำเสียงของบทสนทนาที่สื่อถึงอารมณ์ได้อย่างครบถ้วนตามอารมณ์ของตัวละคร เพลงและดนตรีที่ช่วยส่งอารมณ์ให้กับภาพยนตร์และ/หรือตัวละคร และในบางครั้ง ได้มีการใช้เพลงเพื่อเป็นผู้บอกถึงแนวคิดหลักของเรื่องด้วย อาทิ ในภาพยนตร์เรื่อง ปากามเทพ ส่วนเสียงประกอบนั้นจะเน้นไปที่ “ความสมจริง” และความสัมพันธ์ระหว่างเสียง เหตุการณ์กับเวลาที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่าในส่วนของ การใช้เทคนิคทางภาพยนตร์นั้น วิจิตร คุณาวุฒิ เน้นการใช้เพื่อแสดงอารมณ์ของผู้แสดงเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเชิง expressionism ขณะที่ก็ยังคงรักษาความสมจริงในแนวคิดแบบสังคมนิยมเอาไว้ด้วย จึงเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภาพยนตร์ในแนวของความคิดแบบสังคมนิยมสมัยใหม่ (suggestive realism) คือมีการผสมผสานระหว่างแนวคิดแบบสังคมนิยมกับแนวคิดในแบบอื่น โดยไม่ได้มุ่งเน้นที่ความสมจริงแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

8. การใช้สัญลักษณ์สื่อในภาพยนตร์

วิจิตร คุณาวุฒิ มีการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายในภาพยนตร์หลายเรื่อง แต่จะม การใช้สัญลักษณ์ที่ซ้ำๆ กันอยู่ คือ

8.1 การใช้ “ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ” สื่อในเชิงความหมาย ได้แก่ พระอาทิตย์ขึ้น เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นใหม่ ของความหวังใหม่ อาทิ เรื่องคนภูเขา พระอาทิตย์ตกเป็นสัญลักษณ์แทนการสิ้นสุดของเรื่องราวหรือปัญหา อาทิ เมียหลวง ท้องฟ้าแดงที่ท้องทะเลเป็น

สัญลักษณ์ของกลางร้าย ในเรื่อง ไทรโคก แสดงให้เห็นถึงความเป็นนักธรรมชาตินิยมในตัวของวิจิตร คุณาวุฒิ

8.2 การใช้ “พระ” และ “เหล่า” สื่อในเชิงความหมายของคนดี ตัวละครฝ่ายดีของวิจิตร คุณาวุฒิ มักใช้พระเป็นที่พึ่งทั้งในระหว่างผจญกับอุปสรรค เช่น เมียหลวง เสน่ห์บางกอก หรือในตอนจบของเรื่อง เช่น น้องรัก ไทรโคก และใช้เหล่าในการสื่อถึงคนไม่ดีหรือตัวละครที่ไม่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวละครฝ่ายหญิงซึ่งเป็นฝ่ายดีของวิจิตร คุณาวุฒินั้น มักไม่ยุ่งเกี่ยวกับการทาน เหล้าเลย

8.3 การใช้สิ่งที่กำลังเดือดพล่านสื่อในเชิงความหมายของสถานการณ์ที่กำลังจะเข้าสู่จุด ไคลแมกซ์ เช่น หม้อข้าวเดือดในคนภูเขา กาน้ำร้อนเดือดในสายเลือดสายรัก เป็นต้น

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า ภาพยนตร์ส่วนใหญ่ของวิจิตร คุณาวุฒิ นั้น แบ่งออกได้เป็น 3 แนวทางคือ ภาพยนตร์ในแนวชีวิต ภาพยนตร์ในแนวบู๊ และภาพยนตร์กึ่งสารคดี แนวทางของภาพยนตร์ส่วนใหญ่ของวิจิตร คุณาวุฒิเป็นภาพยนตร์ในแนวชีวิต ซึ่งมักเป็นเรื่องราวของความรัก ความ ลุ่มหลงในกิเลสและทรัพย์สินสมบัติ เรื่องราวมักมีความที่สลับซับซ้อน พลิกผันไปมา การมีเงื่อนไขใน เรื่องที่มักจะมีการคลี่คลายตามความก้าวหน้าของการดำเนินเรื่อง มีตัวละครหลักส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้หญิง และเป็นผู้หญิงที่มีลักษณะที่เข้มแข็งอยู่ นอกจากนี้ยังมีการเสนอเรื่องราวของชนชั้นล่าง หรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมด้วย

ความโดดเด่นของวิจิตร คุณาวุฒิ หากดูจากรางวัลที่ได้รับแล้วจะพบว่า มีความโดดเด่นที่ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เป็นรางวัลที่ได้จากการกำกับทั้งหมด 6 รางวัล ได้จากการเขียน บท 6 รางวัล และได้รางวัลจากการตัดต่อ 6 รางวัล (พระสุรัสวดี) และสุพรรณหงษ์ทองคำอีก ตำแหน่งละ 1 รางวัลจากเรื่องลูกอีสาน

กรณีที่เป็นภาพยนตร์บู๊ซึ่งวิจิตร คุณาวุฒิไม่ได้ชอบกำกับนั้น มักกลับกลายเป็นภาพยนตร์ ที่ทำรายได้ค่อนข้างดีให้กับวิจิตร คุณาวุฒิ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายว่าตัวภาพยนตร์บู๊ทั้งห้าเรื่องนั้น ปัจจุบันมีให้ชมเพียง 3 เรื่องเท่านั้น คือ คนเหนือคน เหนือมนุษย์ และเพชรตัดเพชร (แต่เรื่องท้ายสุดนี้วิจิตร คุณาวุฒิไม่ถือว่าตนเองได้กำกับอะไรมาหลายอย่างที่ได้ออกไปแล้ว) ซึ่งหากมาพิจารณา ภาพยนตร์ 2 เรื่องแล้วก็จะพบว่า จริงๆ แล้วความสามารถในการตัดต่อของวิจิตร คุณาวุฒิและความละเอียดในการควบคุมความต่อเนื่องอันเป็นคุณสมบัติของวิจิตร คุณาวุฒิอยู่แล้วนั้น เป็น ส่วนช่วยที่ทำให้ภาพยนตร์บู๊ที่กำกับโดยวิจิตร คุณาวุฒิมีความน่าติดตามและตื่นเต้น รวมทั้งคุณ

สมบัติของหนังบู๊ประการหนึ่งคือ การทำให้คนดูต้องจดจ่ออยู่กับภาพยนตร์ตลอดเวลา ดังนั้นการที่ วิจิตร คุณาวุฒิเป็นผู้ที่ค่อนข้างเน้นในเรื่องของการไม่ใส่ข้อคิดที่คิดว่าจะทำให้ผู้ชมรู้สึกเบื่อหน่าย หลุดเข้ามาเลยนั้น ก็เป็นการเสริมสร้างภาพยนตร์บู๊ของตนเองให้มีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ภาพยนตร์ในแนวดังกล่าวของวิจิตร คุณาวุฒิจึงสามารถทำเงินได้ดี แต่จุดด้อยของการกำกับภาพยนตร์บู๊ของวิจิตร คุณาวุฒิก็คือ คิวนูที่ไม่ตื่นตาและไม่ได้สร้างอารมณ์ดูเด็ดเด็ดพล่านอย่างที่ควรเป็น ซึ่งนั่นก็เป็นเพราะการขาดความฉูดฉาดในทักษะดังกล่าวนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกภาพยนตร์ 2 เรื่องจาก 12 เรื่องที่ยังมีตัวภาพยนตร์ให้ชม มาทำการวิเคราะห์ในเชิงลึกเพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะบางประการของวิจิตร คุณาวุฒิที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ ดังจะได้กล่าวต่อไป